

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Univerzita Hradec Králové
Ústav sociální práce

Úvod do ekonomie

Vybraná témata

Mgr. Heda Hladíková
Mgr. et Ing. Eva Trojovská

Recenzovali:

doc. PhDr. Emilie Janigová, PhD.

Ing. Eva Šimková, Ph.D.

Publikace neprošla jazykovou úpravou.

Edice texty k sociální práci

Studijní materiál vznikl za podpory projektu

Inovace studijních programů sociální politika a sociální práce na UHK s ohledem na potřeby trhu práce (CZ.1.07/2.2.00/28.0127), který je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

ISBN 978-80-7435-434-2

Obsah

1	Úvod	5
2	Chování spotřebitele	6
2.1	Užitek	7
2.1.1	Předpoklady racionálního rozhodování spotřebitele.....	7
2.1.2	Kardinalistické pojetí užitku.....	8
2.1.3	Ordinalistické pojetí užitku	9
2.2	Vliv jednotlivých faktorů na poptávku	12
2.3	Elasticita poptávky	13
3	Trh výrobních faktorů	15
3.1	Trh práce.....	15
3.1.1	Nedokonale konkurenční trh práce	18
3.2	Trh kapitálu	20
3.2.1	Formy kapitálu.....	21
3.2.2	Investování	21
3.2.3	Kapitál jako kapitálové statky	22
3.2.4	Kapitál a dočasné volné úvěrové prostředky	23
4	Nedokonalé trhy	25
4.1	Monopol	27
4.2	Oligopol.....	30
4.2.1	Kartel (smluvní oligopol)	31
4.2.2	Oligopol s dominantní firmou	31
4.2.3	Barometrická tvorba cen a paralelní tvorba cen	31
4.3	Monopolistická konkurence	32
5	Ukazatele ekonomické výkonnosti státu	33
5.1	Hrubý domácí produkt.....	33
5.1.1	Metody výpočtu HDP.....	34
5.1.2	Důležité pojmy související s HDP.....	35
5.1.3	Hospodářské cykly	36
5.1.4	Vývoj HDP v České republice.....	37
5.2	Nezaměstnanost.....	38
5.2.1	Typy nezaměstnanosti	39
5.2.2	Přirozená míra nezaměstnanosti	39
5.2.3	Dobrovolná a nedobrovolná nezaměstnanost	40
5.2.4	Nepříznivé dopady nezaměstnanosti	40
5.2.5	Politika zaměstnanosti	40
5.2.6	Vývoj nezaměstnanosti v České republice	41

5.3	Inflace	43
5.3.1	Příčiny inflace	44
5.3.2	Dopady inflace	45
5.3.3	Phillipsova křivka	46
5.3.4	Vývoj inflace v České republice	47
5.4	Dodatek 3: Porovnání států EU dle vybraných makroekonomických ukazatelů	48
5.5	Dodatek 2: Velká hospodářská krize	49
6	Vznik peněz a determinace měnového kurzu	51
6.1	Historický vývoj peněz	51
6.2	Determinace měnového kurzu	55
6.2.1	Absolutní verze parity kupních sil	56
6.2.2	Relativní verze parity kupních sil	57
7	Závěr	58
8	Literatura	59
9	Rejstřík	60

1 Úvod

Vážené studentky, vážení studenti,

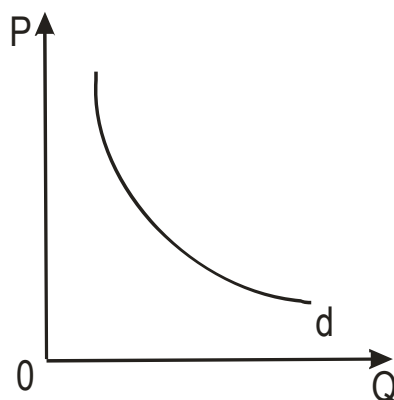
dostávají se vám do rukou skripta předmětu Úvod do ekonomie, vyučovaného na Ústavu sociální práce. Tento text doplňuje přednášky a rozšiřuje distanční text, který máte také k dispozici a který především určuje celý rozsah učiva. Tato skripta ale mají za cíl se zaměřit pouze na vybraná témata, rozšířit vaše znalosti a obohatit výklad o reálná data. Nenechte se znepokojit rozsahem učiva tohoto předmětu. Vždyť obsahuje jak základní poznatky mikroekonomie, ale i makroekonomie (není možné preferovat jednu větev ekonomie před druhou)! Cílem tohoto předmětu je, abyste si vytvořili nadhled na základní poznatky teoretické ekonomie vyučované na vysokých školách a pochopili nejdůležitější souvislosti s pojmy.

Kapitoly skript byly vybrány tak, aby se dotýkaly předmětu vašeho studia nebo abyste v nich poznali to, co se kolem vás každý den děje a co se vás jako spotřebitelů týká. V kapitole Chování spotřebitele je rozvedena problematika užitku, poptávky a její elasticity. Spotřebitel a jeho chování je důležitou pasáží výuky základního kurzu ekonomie a také jeho současné pojetí je zajímavé ve srovnání s historickým vývojem ekonomické teorie a vaším vlastním vnímáním sebe sama na trhu. Kapitola Trhy výrobních faktorů je členěna na trh práce a trh kapitálu. Zvláště studium trhu práce úzce souvisí s předmětem vašeho studia. Část kapitoly věnovaná trhu kapitálu představuje obecné mikroekonomické pojetí kapitálu. Pojem kapitál běžně slyšíme v médiích, proto je důležité vysvětlit jeho podstatu. Kapitola Nedokonalé trhy je jedním z témat zaměřených na chování firmy – dalšího členu ekonomického koloběhu. Jsou zde blíže charakterizovány tržní struktury nedokonalé konkurence jakožto protikladu dokonalé konkurence, specifikované v distančním textu. Tato tři témata jsou zkoumána mikroekonomií. Makroekonomie se zabývá například tématem hrubého domácího produktu, nezaměstnaností a inflací v celé ekonomice určitého státu a těmto ukazatelům ekonomické výkonnosti je věnována další kapitola. Závěrečná pasáž Vznik peněz a determinace měnového kurzu je doplněním obsahu distančního textu a také zpestřením výkladu předchozích teorií.

2 Chování spotřebitele

O tom, co je pro trh vyráběno a v jakém množství, rozhoduje spotřebitel. Jeho zásadní otázkou je, kolik určitého statku má nakupovat a jak má svůj důchod mezi různé statky rozdělit. **Individuální poptávka** d (*demand*) je vztah mezi množstvím zboží, které je kupující ochoten koupit, a cenou, jakou je ochoten za zboží zaplatit v určitý čas na určitém místě. Tedy poptávka je funkce (vztah). Může být poptávkou jediného kupujícího nebo poptávkou po produkci jediného výrobce. **Tržní poptávka** D je poptávkou všech kupujících po jednom výrobku. **Agregátní poptávka** AD (*aggregate demand*) je souhrn všech zamýšlených koupí na celém trhu určité ekonomiky.

Křivka poptávky d je grafem funkce nezávislé proměnné ceny P (*price*), která je nanášena na vertikální osu, a závislé proměnné poptávaného objemu Q (*quantum*), již vynášíme na horizontální osu. Poptávané množství Q se tedy odvíjí od ceny P . Tato ekonomická konvence se liší od matematického znázorňování, kde nezávislá proměnná odpovídá horizontální ose. Křivka poptávky d je klesající, neboť platí **zákon klesající poptávky**. Při nízkých cenách mají lidé tendenci kupovat větší množství daného výrobku nebo služby a naopak. Spotřebitelé mohou produkt, jehož cena roste, nahradit jiným relativně levnějším produktem, a tedy klesá jeho poptávané množství. Také zvyšující se cena statku snižuje kupní sílu důchodu spotřebitele, a tím opět klesá poptávané množství. Tyto situace tedy ilustruje klesající křivka poptávky d na obrázku 1. Tento vztah platí pro většinu statků a služeb. Výjimku tvoří situace, které jsou nazývány **Giffenovým paradoxem**. Vzroste-li například cena brambor jako základní potraviny, rodiny jsou nuceny omezovat spotřebu takových statků jako je maso nebo vejce. Brambory jsou ale stále tím nejlevnějším, co si mohou dovolit v porovnání s cenou masa a vajec, a tak i přes jejich rostoucí cenu i tak roste jejich poptávané množství. Je to klasický příklad, ale v realitě k takovým situacím dochází poměrně zřídka. (Jurečka, 2010)

Obrázek 1 - Křivka individuální poptávky d

2.1 Užitek

Klíčovým pojmem pro formování poptávky spotřebitele po statcích a službách je užitek. **Užitek** U (*Utility*) je ekonomickou veličinou a vyjadřuje subjektivní pocit uspokojení plynoucí ze spotřeby jednotlivých statků. Vystává zde ale otázka, zdali je užitek měřitelný, nebo ne. V průběhu historie vznikly dvě teorie. Starší teorie kardinalistů tvrdí, že užitek je přímo měřitelný. Současná ekonomie se však přiklání k teorii ordinalistů, která tvrdí opak.

2.1.1 Předpoklady racionálního rozhodování spotřebitele

Racionálně jednající spotřebitel maximalizuje užitek a užitek plyne z preferencí spotřebitele. Ve svém rozhodování je ale omezen svým důchodem. Preference lze analyzovat pomocí několika zjednodušujících předpokladů, které lze považovat za **axiómy**. Budeme předpokládat, že spotřebitel vybírá z různých spotřebních košů A , B a C .

Axióm úplnosti říká, že každé dva koše jsou srovnatelné z hlediska preference spotřebitele. Pro každé dva spotřební koše musí nastat jedna ze tří situací. A je preferován před B ($A > B$), nebo B je preferován před A ($A < B$), nebo A i B jsou indiferentní ($A = B$). Dle tohoto axiómu je spotřebitel schopen rozhodnout, kterému koši dá přednost.

Axióm tranzitivity říká, že je-li A preferován před B a B je preferován před C , pak i A je preferován před C .

Axióm nenasycenosti říká, že větší množství statku je vždy preferováno před množstvím menším. V realitě mohou být ale i axiómy porušeny. (Hořejší, 2010)

2.1.2 Kardinalistické pojetí užítku

Tato teorie říká, že na základě subjektivního pocitu je spotřebitel schopen přímo vyjádřit užitek spotřebovávaného statku. Veličinu U dále rozšíříme o celkový užitek TU (*Total Utility*) a mezní užitek MU (*Marginal Utility*).

Celkový užitek TU odpovídá celkové úrovni uspokojení určité spotřeby. Roste s množstvím statku a je ovlivněn vlastnostmi a kvalitou statku. Například celkový užitek ze spotřeby dvou banánů je větší než ze spotřeby jednoho banánu. Po určitém počtu banánů ale dojde k nasycení a celkový užitek dále neroste. Pokračujeme-li v konzumaci, může celkový užitek naopak klesat.

Veličina **mezní užitek** MU je první uvedenou takzvanou mezní (marginální) veličinou. Udává, o kolik vzroste celkový užitek, jestliže se množství spotřebovávaného statku zvýší o jednotku. V našem případě spotřeby banánů určíme, kolik dodatečného užítku nám přinese konzumace dalšího (například třetího) banánu. Velice je důležitý **zákon klesajícího mezního užítku** (první Gossenův zákon). Ten říká, že s každou dodatečnou jednotkou určitého statku klesá přírůstek na veličině celkového užítku, neboli mezní užitek s každou dodatečnou spotřebovávanou jednotkou statku klesá. Například konzumace pátého banánu nám již přinese menší mezní užitek než spotřeba čtvrtého, protože naše spotřeba začíná být nasycena. Tento zákon platí u většiny spotřebních statků.

Spotřebitel řeší otázku, jaké množství statku má nakoupit, aby s daným důchodem maximalizoval celkový užitek ze spotřeby daného statku. Pokud mezní užitek statku převyšuje jeho cenu, pak spotřebitel ochotně nakoupí další dodatečnou jednotku statku. Víme, že se mezní užitek s další jednotkou statku snižuje, proto nákup zastaví ve chvíli, kdy se MU rovná ceně statku P . Naopak je-li cena P vyšší než mezní užitek ze spotřeby daného statku, pak takové zboží pro spotřebitele nebude lákavé a sníží jeho spotřebu, až dokud se cena P nevyrovná meznímu užítku. Lze tak vyslovit důležitou podmínku optima spotřebitele

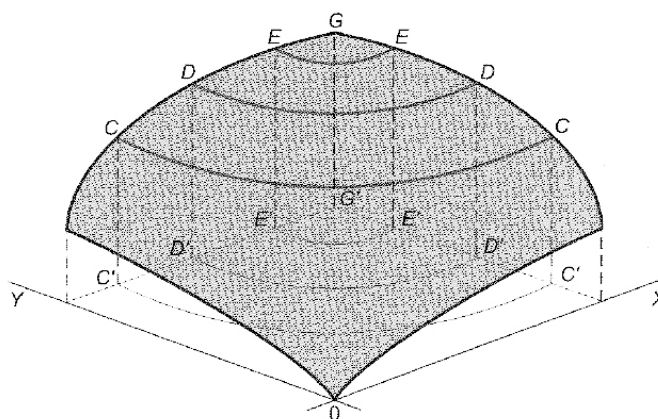
$$MU = P.$$

Spotřebitel obvykle nakupuje více různých statků, a proto zde platí zákon rovnosti mezních užiteků (Druhý Gossenův zákon)

$$\frac{MU_1}{P_1} = \frac{MU_2}{P_2} = \dots = \frac{MU_n}{P_n}.$$

2.1.3 Ordinalistické pojetí užitku

Předpokladem tohoto přístupu k užitku je, že užitek přímo měřitelný není. Ordinalistická teorie spočívá v indiferenční analýze. Spotřebitel vystačí s porovnáním užitku různých kombinací statků. Dokáže určit, která kombinace přináší větší užitek a dokáže sestavit preferenční stupnici. Tím získáme i kombinace, které přinášejí stejný užitek. Spotřebitel je dále schopný určit, zda celkový užitek s růstem množství spotřebovávaného statku roste nebo klesá, nedokáže ale určit hodnotu celkového užitku. Dále lze východisko této teorie ilustrovat pomocí tzv. pahorku užitku na obrázku 2, kde na osy X a Y nanášíme množství těchto statků.

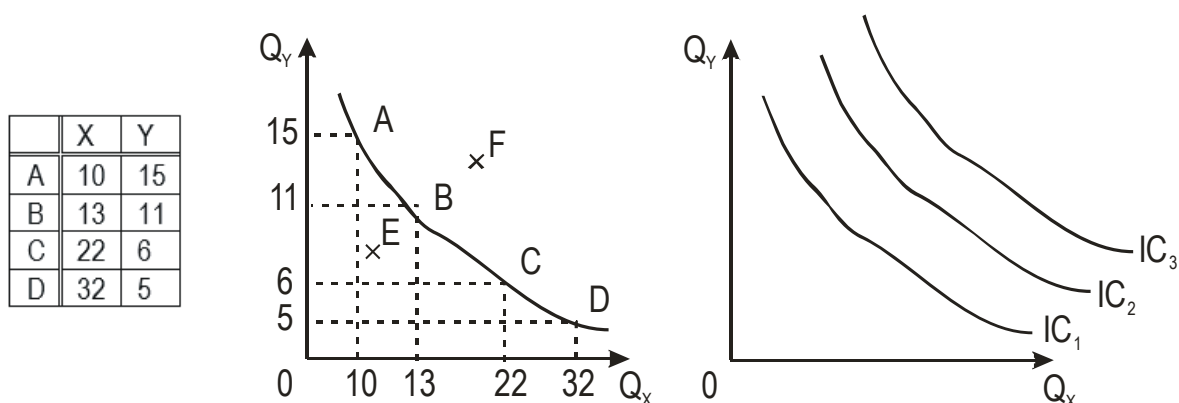

Obrázek 2 – Pahorek užitku

Body stejně vzdálené od roviny základny jsou spotřební kombinace statků X a Y se stejným užitekem. Čím jsme výše nad základnou, tím větší celkový užitek nám spotřeba obou statků přináší. Jsme schopni určit směr preferencí. Vrchol pahorku určuje bod nasycení. Křivky představující stejný užitek jsou „vrstevnicemi kopce užitku“. V tomto obrázku také platí axióm nenasycenosti, tj. preferujeme větší množství spotřeby před menším (v realitě to tak být nemusí). Pokud pahorek promítneme na rovinu základny, dostáváme indiferenční křivky. (Hořejší, 2010)

Východiskem indiferenční analýzy je **indiferenční soubor**, což je soubor spotřebitelských kombinací, z nichž každá přináší stejný užitek a žádný prvek souboru není preferován před ostatními. Předpokládejme dále, že se spotřebitel tedy rozhoduje mezi dvěma výrobky X a Y . Grafickým znázorněním indiferenčního souboru je **indiferenční křivka IC (Indifference Curve)**. Souboru indiferenčních křivek říkáme **indiferenční mapa**. Příklad indiferenčního souboru a příslušné indiferenční křivky zachycuje obrázek 3. Indiferenční křivky jsou klesající. Čím méně statku X relativně ke statku Y spotřebitel má, tím více je ochoten obětovat statku Y , aby získal dodatečnou jednotku statku X .

Preferujeme větší množství spotřeby před menším a například při poklesu množství statku Y při zachování stejného užitku volíme nárůst množství statku X . Jednotlivé indifferenční křivky se neprotínají. V každém bodě grafu znázorňujícího spotřební situace se nachází určitá indifferenční křivka. (Macáková, 2007, Hořejší, 2010) Je třeba ale dodat, že indifferenční křivky nemusí mít vždy takovýto průběh. Různé speciální tvary těchto křivek se samozřejmě odvíjejí od specifických spotřebitelských preferencí a skutečností.

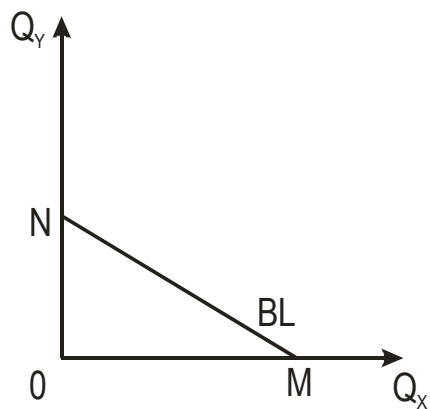

Obrázek 3 - Indifferenční soubor, indifferenční křivka a indifferenční mapa

S vlastností klesajícího průběhu indifferenční křivky je spojen pojem **mezní míra substituce ve spotřebě** MRS (*Marginal Rate of Substitution in Consumption*). Jedná se o poměr, v němž je statek Y nahrazován statkem X , aniž se mění úroveň uspokojení potřeb. Lze odvodit, že platí

$$MRS = -\frac{\Delta Y}{\Delta X} = \frac{MU_X}{MU_Y}.$$

Spotřebitel se ale nerozhoduje pouze na základě užitku. Je také omezen svým příjmem. Toto omezení lze znázornit pomocí **linie rozpočtu** BL (*Budget Line*), jejíž graf je zobrazen na obrázku 4. Linie rozpočtu zachycuje maximálně dostupné kombinace rozdělení důchodu spotřebitele na nákup dvou statků. (Macáková, 2007)

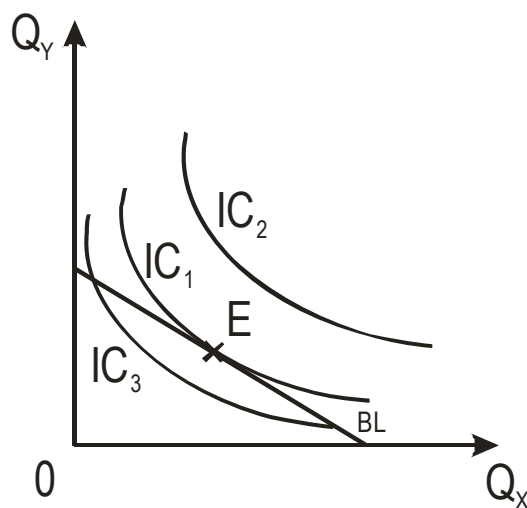
Obrázek 4 - Linie rozpočtu

Body úsečky MN odpovídají kupním kombinacím, kdy spotřebitel utratí celý příjem. Body pod úsečkou značí to, že spotřebitel svůj příjem celý neutratí. Trojúhelník OMN tvoří soubor tržních příležitostí. Body nad úsečkou MN jsou pro spotřebitele nedostupné.

Propojením indifferenční mapy a linie rozpočtu získáme optimum spotřebitele, a to v bodě, kde se úsečka BL dotýká právě v jednom bodě (E) nějaké indifferenční křivky IC . Znázornění určení optima spotřebitele je na obrázku 5. V tomto bodě E také platí rovnost

$$\frac{MU_x}{P_x} = \frac{MU_y}{P_y},$$

ale hodnoty mezních užitku nelze určit přímo, jako tomu bylo v kardinalistické teorii. (Hořejší, 2010)

Obrázek 5 - Optimum spotřebitele

2.2 Vliv jednotlivých faktorů na poptávku

Jestliže se mění pouze cena daného statku, mění se pouze odpovídající poptávané množství statku vztahované k dané poptávkové křivce. S růstem ceny klesá poptávané množství statku a s poklesem ceny roste jeho poptávané množství. Představme si, že dochází k růstu ceny určitého statku. Pak nastává důchodový a substituční efekt. **Důchodový efekt** znamená to, že dochází k poklesu reálného důchodu spotřebitele (neboli koupěschopnosti peněz, které spotřebitel drží). **Substituční efekt** je část efektu cenové změny plynoucí ze změny poměru ceny daného statku k ceně jiného statku. Protože roste cena prvního statku vzhledem k druhému statku, pak poroste poptávané množství druhého statku na úkor prvního. Celková změna v poptávaném množství daného výrobku je pak součtem důchodového a substitučního efektu. (Macáková, 2007) Říkáme tedy, že se mění poptávané množství statku nebo služby. Následující pojednání se týká těch faktorů, o kterých říkáme, že mění poptávku.

Vliv na poptávku po jednom zboží může mít i cena jiného zboží. Statky a služby jsou ve vzájemných vztazích. Pokud se poptávané zboží jednoho statku nemění v závislosti na ceně druhého statku, pak se jedná o **statky neutrální** (například hokejky a lampy). Pokud zkoumaný výrobek lze ve spotřebě nahradit jiným výrobkem, jedná se o **substituty** (například housky a rohlíky). S růstem ceny substitutu se poptávka po daném výrobku nebo službě zvyšuje a naopak s poklesem ceny substitutu se poptávka po daném výrobku nebo službě zvyšuje. Jiný vztah mezi statky či službami může být, když se jedná o **komplementy**. Jsou to takové statky nebo služby, které se doplňují, spotřebovávají se společně (například počítač a klávesnice, auto a pneumatiky). Při zvýšení ceny komplementárního statku se poptávka po daném výrobku nebo službě sníží a při snížení ceny komplementárního produktu se poptávka po daném výrobku nebo službě zvýší.

Dalším faktorem je změna úrovně důchodu spotřebitele. Dalo by se předpokládat, že s růstem důchodu vzroste poptávka po určitém zboží nebo službě a naopak, ale důchodový efekt se projeví v závislosti na tom, o jaký předmět spotřeby se jedná a jaký vztah má konkrétní spotřebitel k danému statku. Rozlišujeme tzv. normální zboží a méněcenné (inferiorní) zboží. **Normální zboží** se vyznačuje tedy touto vlastností, že s růstem důchodu roste i poptávka po něm. Opět záleží ale na tom, jak významně poptávka na změnu důchodu zboží reaguje. Pokud se poptávka mění pouze nepatrně, jedná se o **nezbytné zboží** (konkrétně například pečivo, mléčné výrobky). Pokud například s poklesem důchodu klesne poptávka výrazně (a naopak s růstem důchodu vzroste poptávka také významněji),

jedná se o **statky luxusní** (automobily, zájezdy, elektronika). U **méněcenného zboží** efekt změny důchodu působí jinak. Pokud vzroste důchod, spotřebitel omezí nákup daného zboží a naopak pokud mu důchod klesne, vzroste jeho poptávka po něm. Jedná se o taková zboží, jako jsou například ojetá auta, oblečení ze second handu nebo i nekvalitní uzeniny. V prvním případě při růstu důchodu jednoduše spotřebitel o dané zboží nemá zájem, v druhém případě při poklesu důchodu spotřebitel nemá dostatečný důchod pro nákup kvalitnějšího zboží. Tento výklad je vhodné doplnit i o pojem **snobského efektu**, který značí neochotu spotřebitelů nakupovat daný statek, pokud je o ně velký zájem ze strany dalších spotřebitelů. Můžeme tedy ekvivalentně říci, že snobský efekt odpovídá rostoucí poptávkové křivce, neboť spotřebitel poptává větší množství daného statku s rostoucí cenou (a ostatní spotřebitelé naopak po daném statku poptávku vytvářet nebudou). Jedná se například o vytváření soukromých uměleckých sbírek.

Tyto zmíněné faktory jsou pro základní teorii mikroekonomie nejvýznamnější, ale je třeba zahrnout i možnosti působení vkusu a preferencí spotřebitele, počet kupujících a demografickou strukturu, očekávání spotřebitelů a nakonec i jiné specifické faktory. (Jurečka, 2010)

2.3 Elasticita poptávky

Pro další výklad předpokládejme, že reakce různých spotřebitelů na změny v ceně jsou pružné. Při rozhodovacím procesu o změně ceny nějakého statku nás samozřejmě bude zajímat, jak se změna ceny projeví v poptávaném množství. Nevystačíme si pravděpodobně se zmíněným zákonem klesající poptávky ani se znalostmi absolutních změn. K tomuto účelu zavádíme vlastnost poptávky, která zahrnuje procentuální změny v poptávce, a to **elasticitu (pružnost) poptávky**. Rozlišujeme elasticitu cenovou, křížovou a důchodovou. **Cenová elasticita poptávky** (*Price Elasticity of Demand*) je vztah (poměr) mezi procentní změnou poptávaného množství statku a procentní změnou ceny poptávaného statku.

Důchodová elasticita zkoumá vztah mezi procentní změnou důchodu a procentní změnou poptávaného množství. V návaznosti na předchozí text můžeme shrnout, že je-li důchodová elasticita kladná, jedná se o normální zboží. Je-li záporná, jde o méněcenné (inferiorní) zboží. Pokud je hodnota důchodové elasticity větší než 1, jedná se o důchodově

elastickou poptávku a je zastoupena luxusními statky. Pokud tato hodnota ale leží v intervalu (0;1), poptávka je důchodově neelastická. Zde se jedná o nezbytné statky.

Křížovou elasticitou určujeme poměr změny poptávaného množství jednoho statku vzhledem ke změně ceny druhého statku (je-li kladná, jedná se o substituty; je-li záporná, jedná se o komplementy).

Cenová elasticita E_{DP} tedy říká, o kolik procent se zvýší (sníží) poptávané množství, když se cena daného statku sníží (zvýší) o jedno procento.

$$E_{DP} = \frac{\% \Delta Q}{\% \Delta P}$$

Hodnota cenové elasticity je ve valné většině záporná z důvodu platnosti zákona klesající poptávky, proto budeme uvažovat její absolutní hodnotu $|E_{DP}|$. Jestliže $|E_{DP}| < 1$, jedná se o **neelastickou poptávku** (základní potraviny, levné zboží). Pokud $|E_{DP}| = 1$, jedná se o **jednotkově elastickou poptávku**. Je-li $|E_{DP}| > 1$, jedná se o **elastickou poptávku** (benzín při poklesu ceny, ovoce, elektronika).

Extrémní případy vlastnosti cenové elasticity jsou případy dokonale elastické a dokonale neelastické poptávky. **Dokonale neelastická poptávka** je reprezentována vertikální přímkou a značí nulovou citlivost změny poptávaného množství na změnu ceny. Příkladem dokonale neelastické poptávky může být poptávka po drogách nebo životně důležitých lécích. **Dokonale elastická poptávka** je horizontální přímkou. Příklad pro takovou poptávku v realitě nenajdeme, ale je předpokladem modelu dokonalé konkurence. (Jurečka, 2010)

Elasticita může být ovlivněna povahou potřeb, které statek uspokojuje, podílem výdajů na určitý statek v rozpočtu spotřebitele, dostupností substitutů a také dochází ke změnám elasticity v čase. S prodlužováním časového horizontu se elasticita poptávky zvyšuje. Spotřebitelé v krátkém časovém horizontu nejsou tak přizpůsobiví a potřebují čas na rozhodnutí o změnách ve své spotřebě. (Macáková, 2007) Dostupnost blízkých substitutů je příčinou vysoké cenové elasticity poptávky. Dále čím větší je podíl výdajů na daný produkt z celkového důchodu spotřebitele, tím je poptávka po daném produktu více cenově elastická. Co se týče nezbytnosti statku či služby ve spotřebě platí, že čím nezbytnější je daný produkt pro spotřebitele, tím je poptávka méně cenově elastická. (Jurečka, 2010)

3 Trh výrobních faktorů

Trh výrobních faktorů se od trhu statků a služeb v mnohém liší. Firmy totiž stojí na straně poptávky a domácnosti na straně nabídky. Firmy poptávají takovou kombinaci vstupů, která jim umožňuje maximalizovat zisk. Poptávka po výrobním faktoru je tzv. **poptávkou odvozenou** od poptávky po zboží. Roste-li poptávka po domácí zelenině, vzroste poptávka pěstitelů po pomocné síle na pozemky. Nabídka výrobních faktorů je dána vlastníky výrobních faktorů, a to domácnostmi (spotřebiteli) a řídí se snahou maximalizovat užitek. Cena výrobního faktoru je tedy cenou služby nebo pronájmem výrobního faktoru. Cenou práce je **mzdová sazba**, cena půdy se nazývá **sazba pozemkové renty** a cenou kapitálu je **úroková míra**. (Macáková, 2007)

Poptávka po výrobním faktoru závisí na tom, jaký výnos přináší výrobní faktor a jak vysoký je náklad na tento výrobní faktor. Veličina **příjem z mezního produktu MRP** (*Marginal Revenue Product*) značí dodatečný příjem, který firma získává prodejem produktu, vytvořeného zapojením dodatečné jednotky vstupu do výroby, přičemž ostatní vstupy zůstávají konstantní. Je to dodatečný příjem, jenž je určen mezním fyzickým produktem a cenou výrobku. Veličina **mezní náklady na faktor MFC** (*Marginal Factor Costs*) je určena dodatečnými náklady, které firmě vznikají při najmutí dodatečné jednotky výrobního faktoru. V dokonalé konkurenci na trhu výrobních faktorů firma najímá vstupy za ceny určené trhem a zvýšení množství vstupu nevede k růstu jeho ceny.

Chceme-li určit optimum dokonale konkurenční firmy, pak firma jako poptávající na trhu výrobních faktorů je v optimu tehdy, když příjem z mezního produktu faktoru je roven mezním nákladům na faktor.

$$MRP = MFC = P_F$$

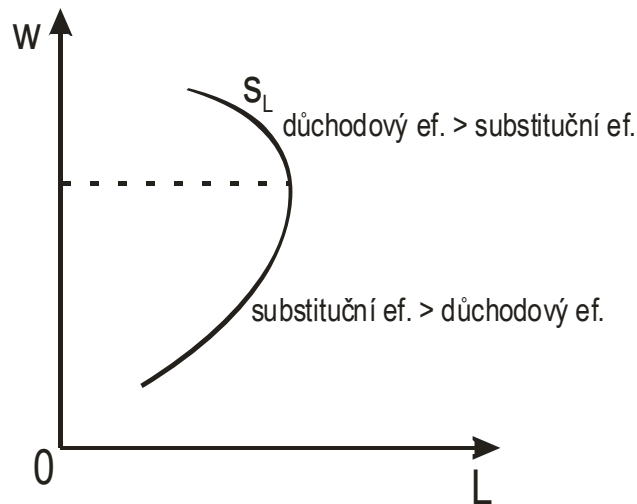
3.1 Trh práce

V této podkapitole se budeme věnovat mzdám a zaměstnanosti. Je dobré upozornit, že práce je nejdůležitějším výrobním činitelem. Pojem mzdy uvedeme v širším pojetí, tedy v nejrůznějších formách pracovního příjmu. Práce je specifická tím, že jejím nositelem je lidská bytost, která má určitá lidská práva a své individuální biologické a psychologické charakteristiky. Trh práce je ovlivněn také státními zásahy a působením pracovních zákonů. Technické a sociální prostředí má také značný vliv na člověka. (Jurečka, 2010)

Nyní si představíme **dokonale konkurenční trh práce**, jenž se vyznačuje těmito charakteristikami. Je zde velký počet kupujících a prodávajících, přičemž žádný z nich nedisponuje tržní silou, s níž by mohl ovlivnit mzdu. Práce je homogenní v tom smyslu, že neexistují rozdíly v charakteru práce jednotlivých pracovníků, neboli všichni účastníci trhu práce na straně nabídky nabízejí stejnou práci. Pracovníci jsou mobilní, nemusí překonávat tedy žádné překážky plynoucí z geografických a demografických specifik trhu. Pracovníci mají dokonalou informovanost o pracovních místech a účastníci trhu jsou příjemci mzdy (nemohou mzdu nijak ovlivnit).

Individuální nabídka práce je omezena časem, neboť člověk věnuje určitou dobu práci a zbytek tvoří volný čas. Člověk určuje rovnovážnou alokaci (přidělení) času na práci a volného času při dané mzdě w . Bude posuzovat **mezní užitek z práce**, který je roven mzdové sazbě a který se ztotožňuje s užitečností, kterou pracovníkovi dává dodatečná hodina jeho práce. Mezní užitek z práce dále porovnává s **mezními náklady práce**, což je subjektivně pociťovaná ztráta, která je důsledkem rozhodnutí pracovníka nahradit další hodinu volného času prací. (Jurečka, 2010)

Pokud se mzda mění nebo je rozličná, pak člověk určuje množství volného času (resp. kolik nabídne práce). Volný čas není zadarmo, má svoji cenu. Pokud mzda roste, funguje zde **substituční a důchodový efekt**. Substituční efekt tlumí zájem o volný čas a podněcuje zájem nabízet větší množství práce. Důchodový efekt podněcuje ke snížení nabízeného množství práce L . Tak získáváme **zpět zahnutou křivku individuální nabídky práce** s_L , viz obrázek 6. Pozor, **tržní nabídka práce** S_L je sice součtem individuálních nabídek práce při jednotlivých cenových úrovních, ale v tomto součtu se stává křivka tržní nabídky práce klasicky rostoucí funkcí. Není již zpětně zakřivená. (Jurečka, 2010)

Obrázek 6 - Individuální křivka nabídky práce

Člověka k práci motivuje nejčastěji mzda, respektive statky, které lze za mzdu získat. Pak tu jsou důležité i nepeněžní aspekty práce, jako je dobrý pocit z vykonané práce, společenská prestiž, osobní rozvoj, zábava, povinnost, ale i patologický workoholismus. (Jurečka, 2010)

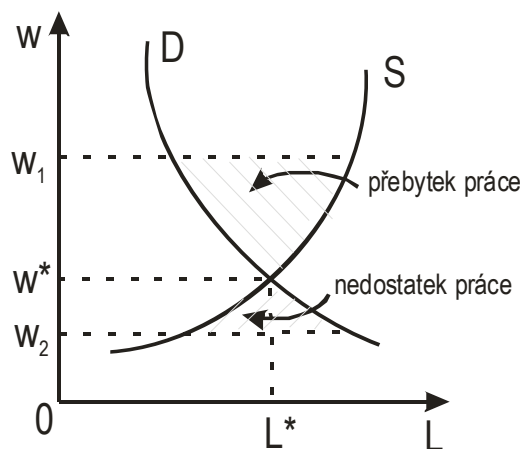
Jak jsme již uvedli, **poptávka na trhu práce** je křivkou odvozenou. **Mezní fyzický produkt práce** MPP_L (*Marginal Physical Product of Labor*) je přírůstek produktu, který je důsledkem zapojení další jednotky práce. Patří sem schopnosti, pracovní úsilí, vybavenost jinými výrobními faktory, přírodní zdroje, energie a know-how firmy. **Příjem z mezního produktu práce** MRP_L je částka, o kterou se zvýší příjmy firmy z prodeje statku v důsledku zaměstnání další jednotky práce. Platí zde **zákon klesající mezní produktivity**. Platí, že křivka MRP_L je křivkou poptávky firmy po práci d_L . Součtem poptávek po práci ze strany jednotlivých firem získáme **tržní poptávku po práci** D_L při jednotlivých mzdových sazbách.

Víme, že cena práce w (*Wage*) je dána trhem, proto nás zajímá, kolik práce máme najmout, aby platilo

$$MRP_L = w = MFC_L.$$

Rovnováha na trhu práce nastává ve chvíli, kdy křivka tržní nabídky práce S_L protíná křivku tržní poptávky po práci D_L , jak ilustruje obrázek 7. V tomto grafu můžeme tedy zjistit rovnováhu, přebytek práce a nedostatek práce. Mzdová sazba se může měnit, ale tím nemusí nastat změny u samotných statků a služeb. Pro upřesnění si doplníme tyto pojmy.

Reálná mzda je určena jako množství výrobků a služeb, které si lze reálně koupit, zatímco **nominální mzda** je pouze vyjádřena v penězích. (Jurečka, 2010)

Obrázek 7 - Rovnováha na trhu práce

3.1.1 Nedokonale konkurenční trh práce

Je zřejmé, že předpoklady dokonale konkurenčního trhu práce nemohou vždy platit v reálném hospodářském životě. Nyní si shrneme vybrané faktory, které reálný trh práce ovlivňují, a stručně uvedeme některé modely, které se v praxi používají. Struktura následujícího výkladu vychází z (Jurečka, 2010).

Obecně vzato trh práce významně ovlivňuje vláda a působení odborů. To, co odchyluje skutečný trh práce od teoretického modelu, je určitá nepružnost trhu práce. Pružný trh je takový, kde se adaptivně nabízené množství práce zvětšuje nebo zmenšuje podle změn v poptávce po práci. Za prvé lidé mají k určitému místu psychickou vazbu a nemusí být ochotni se přestěhovat za jinou práci s lepším výdělkem. Za druhé je tu s předchozím důvodem silné geografické hledisko a jiné (vyšší) náklady s novým bydlením. Za třetí rekvalifikace pracovníků je časově náročná. To byly některé okolnosti týkající se nabídky práce. Na straně poptávky po práci firmy mohou stanovovat tzv. efektivnostní mzdu, která je vyšší než rovnovážná. Firma si tak chce udržet například významného kvalifikovaného zaměstnance, což naopak brzdí příjem nových nekvalifikovaných pracovníků.

Je třeba dodat, že neexistuje jediný trh práce. Trh práce je segmentován a každý segment se chová jako samostatný trh práce, který si navzájem konkuruje s jinými segmenty. Tato segmentace může být geografická, ale i generována jednotlivými odvětvími. Náš teoretický model v každém segmentu pak funguje v té či oné míře, což je dáno povahou daného segmentu.

Nyní se zaměříme na působení **vlády**. Ta je sama o sobě významným zaměstnavatelem, neboť pod ni spadá veřejný sektor. Dále zdaňuje pracovní příjmy, provádí politiku zaměstnanosti a vydává zákony a nařízení. Pro výklad mikroekonomie i makroekonomie se zaměříme na působení vládou stanovené **minimální mzdy**, jejímž smyslem je zabránit tomu, aby v některých odvětvích trhu práce neklesla mzda pod určitou hranici.

V případě České republiky dle (MPSV, 2013) je minimální mzda nejnižší přípustná výše odměny za práci v pracovněprávním vztahu. Její základní právní úprava je stanovena zákoníkem práce. Minimální mzda se vztahuje na všechny zaměstnance v pracovním poměru nebo právním vztahu založeném dohodami o pracích konaných mimo pracovní poměr. Minimální mzda platí jako jediná mzdová veličina pro zaměstnance v organizacích podnikatelské sféry, v nichž se uplatňuje kolektivní vyjednávání o mzdách. V jednotlivých kolektivních smlouvách lze dohodnout minimální mzdu vyšší, než uvádí nařízení vlády o minimální mzdě. V ostatních organizacích podnikatelské sféry, ve kterých není uzavřena kolektivní smlouva nebo nejsou mzdové podmínky v kolektivní smlouvě sjednány, platí vedle minimální mzdy nejnižší úroveň zaručené mzdy. Nejnižší úroveň zaručené mzdy pro 1. skupinu prací je shodná s vyšší minimální mzdy. V nepodnikatelské sféře (veřejných službách a správě) se uplatňuje vedle minimální mzdy a nejnižších úrovní zaručené mzdy systém platových tarifů. **Základní sazba minimální mzdy** k červenci 2014 pro stanovenou týdenní pracovní dobu 40 hodin činí 8 500 Kč za měsíc nebo 50,60 Kč za hodinu,

Zajímavý je případ, kdy rovnovážná mzda je pod úrovní minimální mzdy. Rostoucí mezní náklady na práci vyloučí ze zaměstnání ty, jejichž mezní produkt je pod úrovní minimální mzdy. Zvýšení minimální mzdy také vede k tomu, že ti, co se dobrovolně vzdali zaměstnání (například z důvodu vysokých sociálních podpor), nabídnou svoji práci, která je nedostatečně kvalifikovaná, a proto lze růst minimální mzdy interpretovat jako přeplácení nekvalifikované práce, o kterou nakonec ze strany firem nakonec nebude zájem. Také vysoká zaručená minimální mzda může vyvolávat růst šedé ekonomiky díky ilegálnímu zaměstnávání. Na druhou stranu má minimální mzda významnou sociálněpolitickou funkci a také podporuje technický pokrok, neboť uměle nadhodnocená práce může být nahrazena technikou.

Kromě vlády jsou na trhu práce významnými činiteli **odbory**, což jsou organizované skupiny pracovníků, jejichž cílem je především ovlivňování mzdové úrovně a jistoty zaměstnání. Obvykle odbory tlačí na zvýšení mzdové sazby nad úroveň rovnovážné mzdy,

ale za cenu větší nezaměstnanosti, neboť nabídka práce čelí poptávce po práci. V praxi je dobré ale volit kompromis. Nyní si uvedeme některé možné strategie odborů, jak lze zvýšení mzdy dosáhnout. Strategie, která vede ke zvýšení mzdy nad rovnovážnou úroveň za cenu snížené zaměstnanosti, se nazývá **fixace mezd**. Odbory stanovují cenu práce a firma určuje rozsah zaměstnanosti. Další strategií odborů je **snížení nabídky práce**, a to takové práce, která se týká málopočetné a obtížně nahraditelné profese. Odbory tak ovlivňují (regulují) nabídku práce, což by se v našem modelu projevilo posunem křivky S_L doleva a výsledkem se stává zvýšení rovnovážné mzdové sazby. Příkladem této strategie je například omezování počtu vydávaných licencí k určité činnosti, omezování počtu přijímaných studentů na vysokou školu nebo zpřísnění administrativních podmínek pro vstup do určitého odvětví. Poslední zmíněnou strategií je **podpora poptávky po vlastní produkci**. Při této strategii dochází jak k růstu zaměstnanosti, tak růstu mzdy, ale za předpokladu, že odbory mají schopnost ovlivnit růst poptávky po práci. Mohou toho docílit podporou růstu produktivity práce zlepšováním komunikace mezi pracovníky a vedením firmy a zlepšováním rozhodovacích procesů. Odbory také mohou pozitivně působit na pracovní morálku. Také mohou působit na růst poptávky po samotné produkci vhodnou reprezentací výrobků a služeb.

Další souvislosti týkající se trhu práce, produktivity práce či mezd a pracovního kolektivu lze doplnit z již zmíněné publikace (Jurečka, 2010). Nyní se zaměříme na další významnou podobu nedokonale konkurenčního trhu práce, a to **monopson na trhu práce**. V tomto případě je nedokonalá konkurence na straně poptávky po práci, při níž je zaměstnavatel schopen ovlivňovat tržní cenu práce. Na tomto trhu práce existuje jediný zaměstnavatel, který danou práci nakupuje. Jsou to ty případy, kdy zaměstnavatel poptává určitou specifickou podobu práce nebo pokud se jedná o maloměsto, kde funguje jediná firma. Zaměstnavatel je tak tvůrcem mzdy a určující rozsahu práce.

3.2 Trh kapitálu

Primární výrobní faktory jako práce, půda, přírodní zdroje nejsou produkcí výroby. Kapitál ale ano, pokud jím rozumíme **kapitálové statky**. Jedná se o sekundární výrobní faktor, neboť se nejdříve musí kapitálové statky vyrobit, aby byly vůbec k dispozici. V druhém a pro nás důležitějším pojetí chápeme kapitál jako **sumu dočasně volných**

úvěrových prostředků neboli také sumu zapůjčitelných fondů. Kapitál má tu vlastnost, že zvyšuje produktivitu. (Jurečka, 2010)

3.2.1 Formy kapitálu

Hmotný kapitál má podobu strojů, budov, dopravních prostředků či nástrojů. **Kapitál nehmotný** je pak zastoupen patenty, know-how firem nebo softwarem. Existuje také **finanční kapitál** v podobě úspor v bance, cenných papírů neboli v podobě již zmíněných zapůjčitelných fondů. Pokud firma nemá dostatek úspor na nákup kapitálových statků, aby mohla začít vyrábět, může k tomu využít **externích zdrojů**. Ty lze získat například bankovním úvěrem nebo vydáním akcií a obligací. **Akcie** je majetkový cenný papír, který majiteli zaručuje podíl na vlastnictví firmy. Akcionář má právo spolurozhodovat o řízení firmy na valné hromadě a má právo na výplatu dividendy neboli podílu na zisku firmy. **Obligace** ale přináší majiteli pravidelný výnos v podobě úroku či jistiny. (Jurečka, 2010) Nezapomeňme také na významný specifický **lidský kapitál**, který prostupuje veškerou výrobu, neboť se jedná o nahromaděné znalosti lidí a specifické charakteristiky každého ze zaměstnanců (talent, zručnost, tvůrčí myšlení). Jestliže firma zaměstnává skupinu lidí s takovou skladbou charakterových, dovednostních a schopnostních vlastností, kterou jiné firmy nemohou získat, pak tato firma má na trhu hlavní konkurenční výhodu. Firmám se vyplatí investovat do vzdělávání a zvyšování kvalifikace svých zaměstnanců.

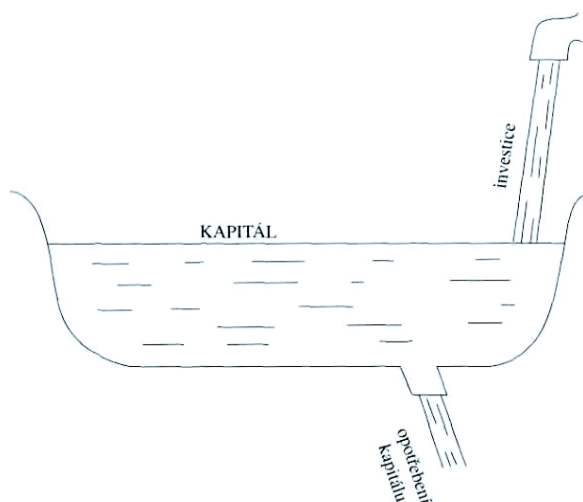
Cenou za získání okamžitých disponibilních zdrojů je **úrok** a představuje rozdíl mezi hodnotou přítomného a budoucího statku. S ekonomickou činností je přímo spojeno **riziko**, neboť nelze dopředu jistě vědět, jaký výnos z dané ekonomické činnosti vyplyne. Čím rizikovější je projekt, na který jsme si půjčili, tím vyšší úrok po nás bude požadován při vrácení půjčky. (Jurečka, 2010)

3.2.2 Investování

Monografie (Holman, 2002a) přibližuje studentům problematiku kapitálu a investování tímto způsobem. Na počátku vzniku kapitálu je rozhodovací proces, při němž člověk volí mezi dnešní spotřebou a spotřebou v budoucnu. Vznik kapitálu ale také vyžaduje investici. Investice znamená, že se místo spotřebních statků začnou vyrábět statky kapitálové, proto je třeba odložit část spotřeby do budoucna a tato oběť je dána v zájmu zvýšení budoucí spotřeby a zvýšení produktivity práce. Investici tedy tvoří odložená spotřeba neboli úspory.

Ti, kdo spoří, právě teď nevyhledávají investiční příležitosti, a tak své úspory zapůjčují těm, kdo investiční příležitosti mají.

Rozlišujeme čisté a hrubé investice. **Hrubé investice** jsou veškeré investice firmy, ale při výrobě nebo chodu firmy se kapitálové statky v průběhu času opotřebovávají. Část hrubých investic proto slouží jako obnovovací investice k amortizaci. Zbytek, tedy část investic, která skutečně zvětšuje stav investic, se nazývá **čistými investicemi**. (Holman, 2002a) Tento vztah znázorňuje ilustrace na obrázku 8. Přítok investic zvyšuje hladinu kapitálu firmy, ale z důvodu nutnosti přesunu nákladů do obnovování opotřebovaných kapitálových statků část hrubých investic uniká.

Obrázek 8 - Kapitál a investice, zdroj (Holman, 2002a)

3.2.3 Kapitál jako kapitálové statky

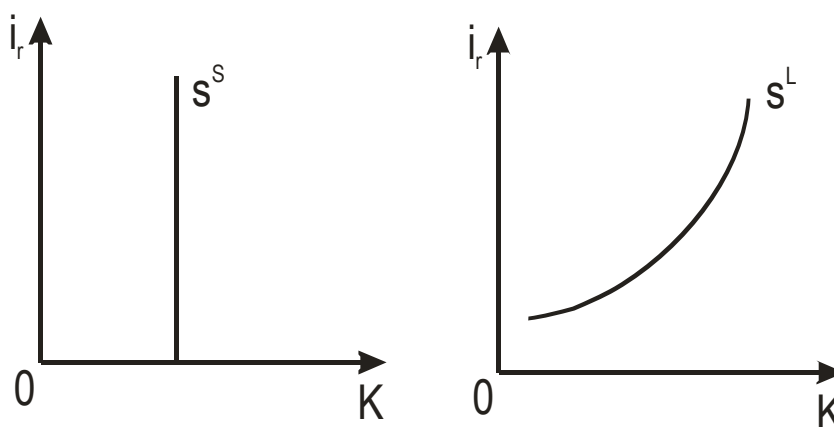
Pod pojmem **kapitálové statky** si můžeme představit například budovy, výrobní zařízení, dopravní prostředky. Jsou to produkty výroby, které opět vstupují do výrobního procesu. Jedná se tedy o nepřímou metodu výroby. Přítomná spotřeba je tak omezována, aby se později zvýšila. Kapitálové statky také trpí fyzickým opotřebováním a také ztrácí funkčnost technickým pokrokem, proto je třeba **odpisů** neboli **amortizace**. Amortizace spočívá ve kvantifikaci fyzického opotřebování výrobních prostředků firmy a z tohoto hlediska je nákladem, neboť je třeba provádět obnovovací investice. Cizí zdroje pro investice firem vytvářejí výlučně domácnosti, a to na základě svých úspor a na dobrovolné bázi. Poptávka po úsporách zjednodušeně řečeno vychází výlučně ze strany firem. (Macáková, 2007)

3.2.4 Kapitál a dočasně volné úvěrové prostředky

Výklad kapitálu jako dočasně volných úvěrových prostředků pojímá (Macáková, 2007) takto. **Dočasně volné úvěrové prostředky** jsou prostředky, které vytvořily určité ekonomické subjekty (zde domácnosti) a které dávají k dispozici jiným ekonomickým subjektům (zde firmám). Základním zdrojem kapitálu je omezování spotřeby ve prospěch tvorby úspor. Hlavním motivem je **dosažení kapitálových výnosů**. Je třeba ale rozlišovat trhy kapitálových statků a trh kapitálu v tomto pojetí. **Trh kapitálu** je místo, kde se setkává nabídka dočasně volných úvěrových prostředků s poptávkou po těchto prostředcích.

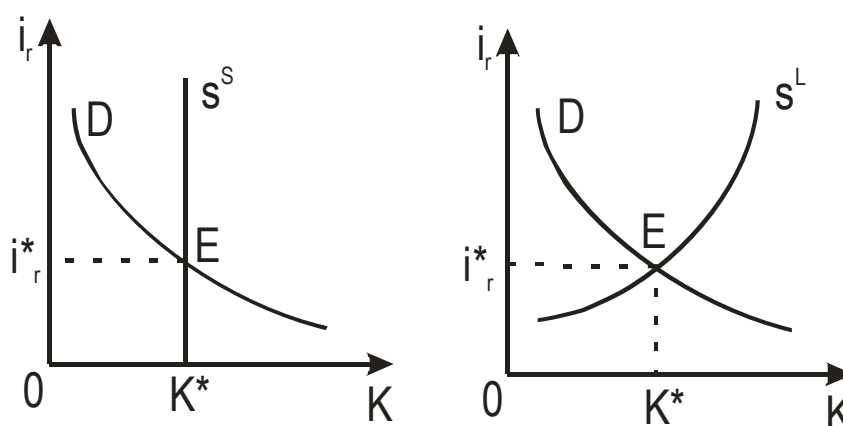
Nabídku na trhu kapitálu tvoří úspory, což je část disponibilního důchodu domácností, která nebyla vydána na spotřebu. Domácnosti jsou ochotny odložit část své spotřeby do budoucnosti a vytvářet úspory pouze tehdy, jestliže jim to zajistí zvýšení jejich budoucí spotřeby neboli výnos z uspořené částky (úrok z vkladu či obligace, dividenda z akcie). **Úrokovou měrou** míníme poměr úroku z uspořené částky za určité časové období k této uspořené částce. Zpravidla je vyjádřena procentem. Úroková míra podněcuje domácnosti k vytváření úspor a podněcuje i firmy k hledání nejefektivnějších příležitostí. Pozor, úrok je pak výnos z vkladu, který je vyjádřený v peněžních jednotkách. (Macáková, 2007)

Dále zjednodušíme situaci tak, že zde nebude žádné riziko, nebude nejistota, není inflace a není zdanění. **Nabídka kapitálu v krátkém období** je nezávislá na výši úrokové míry v krátkém období, proto je křivka S^S vertikální. **V dlouhém období** předpokládáme, že s růstem úrokové míry roste zásoba kapitálu a tím získáváme křivku S^L . Obě situace znázorňuje obrázek 9, kde na horizontální osu K nanášíme množství kapitálu a na vertikální osu i_r reálnou úrokovou míru v procentech.

Obrázek 9 - Krátkodobá a dlouhodobá křivka nabídky kapitálu

Poptávka na trhu kapitálu je tvořena poptávkou firem, jež je určena příjmem z mezního produktu kapitálu a je závislá na výši úrokové míry. Z toho důvodu je klesající. Její křivku D zachycuje graf níže na obrázku 10, který společně s nabídkovou křivkou zobrazuje také rovnováhu na trhu kapitálu. Bod rovnováhy na trhu kapitálu v krátkém a dlouhém období je označen bodem E . Opět je to poptávka odvozená od poptávky po statcích a službách.

Obrázek 10 - Krátkodobá a dlouhodobá rovnováha na trhu kapitálu

Na závěr je vhodné připomenout, že trh kapitálových statků se odvíjí od trhu kapitálu, neboť firma nejdříve musí získat úvěr v podobě kapitálu v tomto smyslu a díky úvěru může později vstoupit na trh kapitálových statků a například nakupovat důležité stroje. (Macáková, 2007) Úrok, který jsou firmy ochotny zaplatit za zapůjčitelné fondy, závisí na mezním produktu kapitálových statků. (Holman, 2002a)

4 Nedokonalé trhy

Pokud jsou prodávající příjemcem ceny, to znamená, že cenu nemohou nijak ovlivnit, jedná se o dokonalý trh. Pokud je naopak prodávající tvůrcem své ceny, jde o trh nedokonalý. V nedokonalé konkurenci rozlišujeme několik tržních struktur. Tržní strukturou budeme rozumět odvětví, což je skupina firem, které produkují určitý vymezený statek. Nejdůležitějším kritériem určení tržní struktury je počet subjektů na daném trhu odvětví. Obecně nedokonalá konkurence je trh, na kterém existuje alespoň jeden prodávající, který může ovlivnit tržní cenu. Schopnost firmy ovlivňovat tržní cenu se nazývá **monopolní síla**. Připomeňme, že křivka individuální poptávky po produkci na dokonale konkurenčním trhu je horizontální na úrovni ceny, kterou musí prodávající přijmout, zatímco v případě nedokonalé konkurence je tato křivka již klesající. (Jurečka, 2010)

Vznik nedokonalé konkurence je přirozený. Pokud například firma rozšiřuje výrobu, vznikají tím úspory z rozsahu, protože klesají průměrné náklady (do určitého bodu). Firma si může dovolit snížit cenu produkce a vytlačit tak jiné výrobce. Dále fungují jisté bariéry konkurence například v podobě právních restrikcí (ochranné známky, patenty, copyright) nebo diferenciací produktu. Dalšími důvody mohou být nedostatečné informace tržních subjektů, vlastnictví nějakého důležitého výrobního faktoru, zásahy státu a politické okolnosti. (Macáková, 2007)

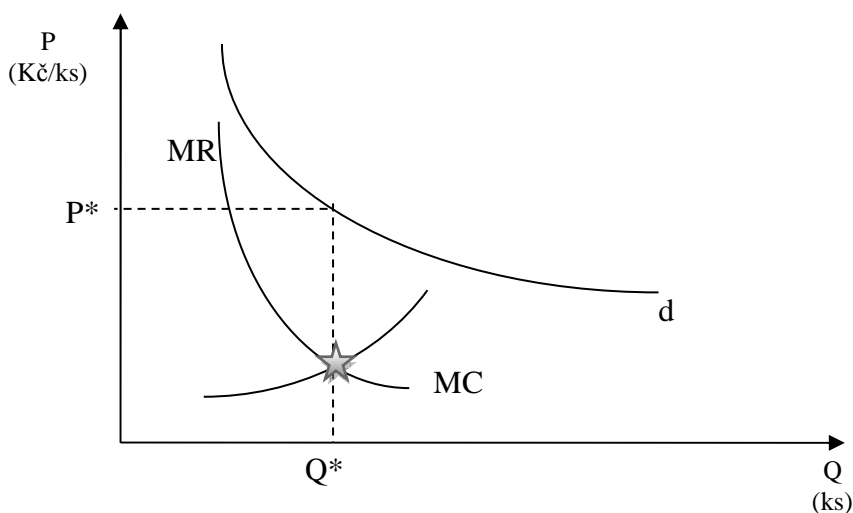
Nedokonalý trh je také geograficky rozptýlený a na různých místech se střetávají různé nabídky a různé poptávky. Kupujícímu tak vznikají dodatečné transakční náklady, pokud by chtěl přejít od blízkého prodávajícího ke vzdálenějšímu, což je také velice důležitým důvodem existence nedokonalosti trhu. Další příčinou nedokonalosti trh je heterogenita produktu. Některé statky jsou téměř homogenní jako například cukr, pšenice. Statky a služby jsou ale heterogenní, neboť inovací a diferenciací výrobci bojují o zákazníka v konkurenčním boji. Závěrečnou fází inovačního procesu je reklama, jejímž účelem je informovat spotřebitele například o tom, jak je daný výrobek odlišný od jiného. Nedokonalost trhu reklama ale snižuje tím, že přináší na trh informace nejen o vlastnostech zboží, ale i o cenách. V souvislosti s reklamou existuje názor, že reklama je způsob, jak vnutit spotřebitelům výrobky, které by jinak nekupovali. Zkušenost říká, že se vyplatí na reklamu vynaložit náklady, pokud lze očekávat, že se výrobek udrží na trhu delší dobu, ale my jako spotřebitelé také víme, že firma může vytvořit nákladnou reklamu na „zaručeně

účinný“ výrobek a po tom, co z něj firma vydělá dostatečný zisk, zmizí. Co se týče výrobků, které dobře známe a na které jsou neustále vytvářeny nákladné reklamy, pak jde o poziční funkci reklamy, neboli firma se snaží udržet vydanou pozici na trhu. Reklama zde funguje jako známka kvality a tradice. (Holman, 2002b)

Nyní již přejdeme k tomu, jak firma na nedokonalém trhu tvoří cenu. Firma vyrábí **optimální množství produkce** v bodě, kdy zisk je maximální, a ten opět splňuje podmínku

$$MR = MC.$$

Na dokonale konkurenčním trhu byl mezní příjem roven ceně. Zde je ale poptávka po produkci klesající, a tedy i funkce mezních příjmů je klesající. Na nedokonalém trhu je také cena vyšší než mezní náklady, což v některých případech může vést k určité neefektivnosti. **Náklady** jsou ovlivněny efektivností výroby za předpokladu konstantní ceny výrobních faktorů. **Příjmy** jsou významně ovlivněny charakterem konkurence. Snižuje-li firma cenu, celkové příjmy mohou klesat, nebo růst. To závisí na elasticitě poptávky po daném výrobku. Pokud je poptávka elastická, celkové příjmy rostou. Pokud je poptávka neelastická, celkové příjmy klesají. (Macáková, 2007) Firma bude volit takové množství prodeje, kterému odpovídá rovnost mezních příjmů a mezních nákladů a cenu odvodí z poptávkové funkce na odpovídající úrovni množství daného výrobku. Tyto podmínky rozhodování firmy o optimálním nabízeném množství statku Q^* a optimální ceně P^* znázorňuje obrázek 11. Bod optima nabízeného množství statku, tedy rovnost MR a MC , je vyznačen hvězdičkou.

Obrázek 11 - Tvorba ceny v nedokonalé konkurenci

V souvislosti s nedokonalou konkurencí je zajímavým jevem cenová diskriminace. Cenová diskriminace znamená, že prodávající požaduje za tentýž statek od různých kupujících různé ceny – od kupujících s méně elastickou poptávkou vyžaduje vyšší cenu a od kupujících s elastičtější poptávkou požaduje nižší cenu. Můžeme si zde představit například slevy pro důchodce nebo studenty na hromadnou dopravu nebo levnější vstup pro děti do kina. Pokud ale prodejce stanovuje různé ceny z důvodu různé výše nákladů, nejedná se o cenovou diskriminaci. Proávající musí ale splnit tyto podmínky, aby stále maximalizoval svůj zisk. Mezní příjem od každé skupiny kupujících se musí rovnat mezním nákladům a mezní příjmy od každé skupiny kupujících musí být stejné.

4.1 Monopol

Nejdůležitějším znakem monopolu je existence jediné *prodávající* firmy na trhu daného statku nebo služby, a tedy monopolní firma představuje celé odvětví. Její produkt je specifický a neexistují k němu příliš blízké substituty. Přesto je monopol vystaven konkurenci substitutů daného statku, a čím vzdálenější jsou tyto substituty, tím větší je tržní síla monopolu. Monopolní firma nemusí být firmou gigantickou, ale její monopolní síla tkví ve zmíněné obtížnosti nebo nemožnosti substituce. V současné době jsou trhy více propojené a jsou větší nejenom díky významnému technickému pokroku, ale i díky přístupu vlád, které chápou výhody mezinárodního obchodu a snížení překážek vstupu jiných firem do odvětví. (Holman, 2002a) Následující charakteristika monopolu odpovídá výkladu (Jurečka, 2010).

Bariérami vstupu do odvětví mohou být **překážky administrativního typu** neboli právní monopol (patenty a licence, státní monopoly, dovozní cla, místní licence k regulaci nabídky např. pro taxislužby a hromadnou dopravu), **přírodní bariéry** neboli přírodní monopol (přístup k ojedinělému nerostnému bohatství v zemi), **bariéry ekonomické povahy** (úspory z rozsahu, příliš vysoký objem kapitálu pro vstup na trhu, příliš velká ekonomická vzdálenost, vysoké nároky na vybudování podniku a nepřístupnost k distribučním cestám) a **bariéry psychologické povahy** (spotřebitelé jsou loajální k jedné firmě, působení reklamy).

Čistý teoretický monopol, jak jsme si jej uvedli, v realitě neexistuje. Pouze se mu některé případy mohou přibližovat. Klasickým příkladem monopolu bývaly České dráhy

nebo Česká pošta, ale dnes existují i jiné dopravní a zásilkové společnosti, které můžeme využít. Například nástup mobilních telefonů v České republice završil monopolní postavení Telecomu.

Monopol je ale v několika případech **neefektivní tržní strukturou**. Za prvé je **alokačně neefektivní**, tedy výrobní faktory a cena nejsou stanoveny efektivně v následujícím smyslu. Jelikož je cena stanovována vyšší než mezní náklady *MC*, vznikají tzv. **náklady mrtvé váhy**, což jsou úniky z přebytku spotřebitele a přebytku výrobce. Mezní náklady se nerovnájí meznímu užítku, který je z pohledu spotřebitele nižší, přičemž cena je v porovnání s mezním užítkem vyšší. Za druhé aby byla udržena nebo dosažena monopolní pozice, mohou být užity **neetické či nezákonné politické nebo administrativní prostředky** (lobbování). Za třetí se jedná o takzvanou **X-neefektivnost**, kdy dochází ke ztrátě na efektivnosti, plynoucí z nedostatečného tlaku na snižování nákladů (například firma se nesnaží šetřit životní prostředí, plýtvá přírodními nebo lidskými zdroji).

Neefektivnost nedokonalé konkurence, a tedy i monopolu je pro společnost jako celek nákladem. Úhel pohledu na tuto problematiku se ale liší vzhledem k časovému horizontu, preference se mění vzhledem k současnosti a vzhledem k budoucnosti. Činnost monopolu může být usměrňována zvýšením daní, cenovou regulací, státním vlastnictvím, antitrustovými zákony a ekonomickou regulací.

V souvislosti s monopolem se v této kapitole ještě zaměříme na problematiku konkurence a regulace. Omezování konkurence je závažným problémem tržní ekonomiky a je dán zejména překážkami vstupu na trh. Tomuto tématu se výstižným a zajímavým způsobem věnuje (Holman, 2002a), které uvádí ilustrací na obrázku 12, a na základě textu této publikace je vystavěn následující výklad.

Obrázek 12 - Problematika konkurence, zdroj (Holman, 2002a)

Zpřesníme si pojem konkurence. Konkurence je tržní proces, ve kterém se prosazují nejlepší firmy. Konkurence nezávisí na momentálním počtu firem na trhu, ale na otevřenosti trhu. Je-li trh otevřený pro vstup nových firem, je to trh konkurenční. Intenzita konkurence dlouhodobě závisí na počtu a síle také potenciálních konkurentů. Konkurence je negativně ovlivňována omezením vstupu na trh, a to díky dobrému úmyslu státních úředníků. Pravda je taková, že nejlépe spotřebitelé vědí, v jakých obchodech a co chtějí nakupovat. Dále se vláda také snaží chránit spotřebitele před nekalou činností některých výrobců, ale jejich zásady nesmí uzavřít trhy příchodu nové konkurence. Na otevřených trzích efektivnější firmy v konkurenčním procesu vytlačují méně efektivní firmy, zatímco ne zcela otevřené trhy jsou strnulé a málo efektivní.

Zvláštním případem omezování konkurence na trhu je cech, který si spíše spojíme se středověkem. V současnosti ale sdružení výrobců, která mají moc od státu zabránit vstupu nových konkurentů na trh, existují. Členové cechu nemusí být vázáni žádnou vzájemnou kartelovou dohodou a mohou si konkurovat. Příkladem je provoz taxislužeb nebo atestace lékařů. Současné „cechy“ blokují většinou vstup na trh vyžadováním různých kvalifikačních zkoušek.

Nekalým způsobem konkurence je tzv. kořistnický dumping. Dumping znamená, že výrobce prodává za nižší cenu, než jaké jsou jeho náklady. Cílem je zničit konkurenty a získat pokud možno monopolní postavení. Taková firma ale musí mít velký kapitál. Ostatní firmy může vytlačit, ale nejspíše jen krátkodobě, protože jakmile zvýší ceny, monopolní zisk přiláká nové firmy na trh. Je problematické určit, co to tedy znamená, že firma prodává pod náklady. Často se stává, že firmy prodávají za nízké ceny, pokud se chtějí zbavit zásob. Dnes je dumping jedním z nejpoužívanějších důvodů pro ochranářství v zahraničním obchodu.

Třetí vězeň vpravo na ilustraci hovoří o cenové dohodě neboli kartelové dohodě. Kartel je typ tržní struktury oligopolu, ale jako celek vystupuje jako monopol. O kartelu je pojednáno v následující podkapitole.

4.2 Oligopol

Pojem oligopol vznikl s ekonomickým vývojem ve dvacátých a třicátých letech 20. století. Jeho charakteristikou je malý počet producentů, kteří si navzájem konkurují. Tyto firmy mají poměrně velký podíl na celkové nabídce odvětví. Nejedná se pouze o velké firmy, ale i o podniky materiálové výroby, bankovníctví, pojišťovnictví a tisk. Firmy oligopolu jsou na sobě v rozhodování vysoce závislé. Než firma něco udělá, strategicky odhaduje, jak na to budou reagovat konkurenti a jak by se měla firma chovat dál. **Homogenním oligopolem** nazýváme tržní strukturu firem, které vyrábějí víceméně stejný produkt. Produkce tzv. **diferencovaného oligopolu** je spotřebiteli vnímána jako odlišná. Model oligopolu se komplikuje při sestavování poptávky. Problém je v tom, že na trhu je několik firem a tyto firmy mohou měnit svá rozhodnutí v závislosti na změnách u jiných firem. Představme si, že jsou na trhu dvě firmy. Pokud jedna firma reaguje na snížení ceny druhou firmou také snížením ceny, může dojít k tzv. **cenové válce**, která je sebezničující. Naopak dosažení shody vynáší a je snazší vzhledem k malému počtu firem. Obecně firma na oligopolním trhu není schopna odhadnout poptávku po svém statku. Modelování chování oligopolních firem lze provádět také díky teorii her, jež má počátek v díle Johna von Neumanna a Oskara Morgensterna. (Jurečka, 2010, Holman, 2002b)

Vraťme se k základní charakteristice oligopolu, a to nízkému počtu firem na trhu. Nejčastější příčinou malého počtu je, že poptávka je na některých trzích relativně malá vzhledem k optimální velikosti firem. Schopný podnikatel by pak měl odhadnout poptávku

a odvodit, zda by se na trhu „vešel“ nebo ne. Firmy při tak malém počtu mohou i dlouhodobě dosahovat ekonomického zisku. Dále existence oligopolních trhů je často způsobena umělými překážkami v mezinárodním obchodě. (Holman, 2002b)

Nyní si uvedeme několik podob oligopolní struktury.

4.2.1 Kartel (smluvní oligopol)

Kartelová dohoda je dohodou uzavřenou mezi firmami zaměřenými na koordinaci při určování především cen a rozsahu výroby. Kartel je pak seskupením firem, které uzavřely kartelovou dohodu. Výsledné působení takového seskupení je podobné monopolu. Kartelové dohody jsou nejvýhodnější pro výrobce, ale je nejméně výhodná pro spotřebitele, proto jsou většinou zakázány. Může existovat i územní kartel, který se týká území v určitém geografickém prostoru. Cílem těchto firem není pouze maximalizace vlastního zisku, ale celkově maximalizace zisku odvětví. Příkladem legálního kartelu může být OPEC (Organizace zemí vyvážejících ropu). Pokud se kartel chová jako monopol, je tak omezena svoboda trhu a brzdí se tím ekonomický a technický pokrok. (Jurečka 2010)

4.2.2 Oligopol s dominantní firmou

V této situaci existuje jedna dominantní firma a skupina menších výrobců. Firmy této skupiny napodobují cenu dominantní firmy, čímž je snižována nejistota chování firem. Příkladem oligopolu s dominantní firmou by mohl být ČEZ a další společnosti prodávající elektrickou energii, ale také to není v současné době typický příklad.

4.2.3 Barometrická tvorba cen a paralelní tvorba cen

Cena se tvoří dle určité firmy (barometru), která nese pověst iniciátora úspěšných cenových změn. Tato firma nemusí být mocná a velká, ale nese prestiž. Při paralelní tvorbě cen firmy stanovují ceny na podobné úrovni, aniž o tom jednájí. Konkurence se odehrává na straně marketingu a diferenciací produktu. Může zde vystupovat i větší počet firem. Příkladem mohou být firmy prodávající sušenky nebo nápoje. Tyto firmy sledují chování svých konkurentů na trhu a následně jednájí podobně. (Jurečka, 2010)

4.3 Monopolistická konkurence

Monopolistická konkurence se vyznačuje velkým počtem konkurentů. Firmy mají volný vstup do odvětví a produkty uspokojují víceméně stejnou potřebu. Produkt je ale z pohledu spotřebitele diferencován. Monopolistická konkurence tedy má nejbližší k dokonalé konkurenci. Přívlastek „monopolistická“ získala tím, že každá jedna firma v odvětví se chová jako monopol vzhledem k tomu, že pro spotřebitele je produkce v něčem odlišná od jiných výrobků či služeb firem v odvětví. Velikou roli má zde reklama a marketing. Příkladem monopolistické konkurence je trh s denním tiskem, provoz několika kadeřnictví, pekařství nebo rozvozu pizzy v určité lokalitě. (Jurečka, 2010) Monopolistické firmy mohou krátkodobě dosahovat ekonomického zisku, ale takový úspěch na trh přiláká další firmy. Tyto firmy se začnou zabývat produkcí obdobného statku nebo služby, což způsobí rozložení poptávky mezi více firem, tedy i snížení ekonomického zisku pro jednotlivé firmy. Ačkoli je monopolistická konkurence nejbližší dokonalé konkurenci, cena produktu je vyšší než mezní příjem a firmy nevyrábějí v minimu průměrných nákladů. Nejsou to ale faktory neefektivnosti působení této tržní struktury. Těmi faktory je již zmíněná územní rozptýlenost trhu a diferenciací produktu. (Holman, 2002b)

5 Ukazatele ekonomické výkonnosti státu

Nyní se zaměříme na oblast makroekonomie, která stojí v ohnisku sledování stavu určité ekonomiky, jež je například vymezena územím nějakého státu. Postupně si rozebereme tzv. základní agregované proměnné. Mezi ně patří především **hrubý domácí produkt**, **nezaměstnanost** a **inflace**. K této skupině ukazatelů stavu ekonomiky patří také **platební bilance** země, která stručně řečeno odráží ekonomický vztah dané domácí ekonomiky a zahraničí. Jedná se o problematiku poměrně rozsáhlou a náročnou, proto jí není v předmětu Úvod do ekonomie věnován prostor. Je řada modelů a indexů, pomocí nichž lze kvantitativně vyjádřit výkonnost státu. My se ale zaměříme pouze na tyto základní tři veličiny, které jsou ve výsledku spolu významně provázány. Nelze ale opominout to, že při měření těchto veličin se dopouštíme metodických a statistických chyb, že nemáme veškeré možné informace a že nezachytíme přesně takové jevy jako je působení šedé ekonomiky (obchod s drogami, daňové podvody) a ztráty na životním prostředí vlivem výroby.

Pokud bychom si představili ideální vývoj výše zmíněných veličin, pak bychom měli na mysli stabilní růst produktu, stabilní změnu míry inflace a nízkou míru nezaměstnanosti. Takového vývoje ale nelze dosáhnout naráz, jak víme ze studia monetární a fiskální politiky. Komplexně se hospodářskými a ekonomickými opatřeními, ekonomickými nástroji a procesy, zabývá **hospodářská politika**. "

5.1 Hrubý domácí produkt

Tato agregovaná proměnná je nejsledovanějším makroekonomickým ukazatelem dané ekonomiky. **Hrubým domácím produktem** rozumíme tržní hodnotu veškerých finálních statků a služeb vyprodukovaných v dané ekonomice za dané časové období. Klademe důraz na to, že se jedná o finální hodnotu všech statků a služeb, abychom se nedopustili dvojího započítávání, tedy nezapočítáváme hodnotu meziproductů při výrobě. Tržní hodnotou uvažujeme hodnotu, za kterou se finální produkce skutečně prodává včetně nepřímých daní (daň ze spotřeby, DPH). Hrubý domácí produkt budeme dále značit HDP, ale v jiné literatuře se můžete běžně seznámit i s označením GDP (*Gross Domestic Product*). (Pavelka, 2007)

5.1.1 Metody výpočtu HDP

Nejčastěji používanou metodou výpočtu HDP je **výdajová metoda**. Hrubý domácí produkt je pak roven součtu všech výdajů vynaložených na finální statky a služby. Skládá se tedy z **výdajů domácností na spotřebu** C , tedy na statky krátkodobé a dlouhodobé spotřeby a na služby. Další složkou jsou **výdaje na investice** I . Investicemi zde pak rozumíme přírůstek zásoby fyzického kapitálu během daného časového období. Neuvažujeme zde finanční investice. Dále přičteme **výdaje vlády na statky a služby** G . Jsou to vládní nákupy statků a služeb, za které později stát získává určitou protihodnotu. Do HDP se nezapočítávají transfery, což jsou výdaje státu domácnostem v podobě například sociálních podpor. Poslední složkou je **čistý export** NX , který je roven rozdílu celkového exportu a celkového importu. (Pavelka, 2007) Shrňeme-li, pak

$$HDP = C + I + G + NX = C + I + G + (Ex - Im).$$

Druhou metodou je **metoda výrobní**. Zde se zaměřujeme na výrobce a jejich produkci a na finální statky a služby. V tomto případě je pak HDP roven součtu **přidaných hodnot** všech odvětví v ekonomice. Přidanou hodnotou rozumíme rozdíl mezi ziskem a kapitálovými náklady na výrobu. Co znamená přidaná hodnota, ukazuje následující příklad výroby a prodeje knih v tabulce 1 níže. (Pavelka, 2007) Rozčleníme výrobu na jednotlivé stupně výroby. Lesní společnost nepotřebuje k vypěstování stromů žádný meziprodukt a prodá stromy k dalšímu zpracování za 100 Kč (v tomto případě je přidaná hodnota také 100 Kč). Zpracované dřevo dřevařská společnost prodá papírnám za 150 Kč, ale jelikož surové dřevo odkoupila za 100 Kč, pak přidaná hodnota činí 50 Kč. Tak pokračujeme dále po jednotlivých stupních. Nakonec tiskárna dodá knihu knihkupectví za 290 Kč a my ji koupíme za cenu 410 Kč. Sečteme přidané hodnoty na jednotlivých stupních výroby a tento součet je také roven ceně výsledné knihy. Tímto způsobem se vyhneme dvojímu započítávání hodnoty statku nebo služby. Dále přičítáme nepřímé daně (spotřební daň, DPH) a odečítáme dotace, neboť hrubý domácí produkt je vyjádřen v tržních cenách. (Pavelka, 2007)

Tabulka 1 - Příklad výpočtu přidané hodnoty, zdroj (Pavelka, 2007)

	Spotřeba meziproduktů	Přidaná hodnota	Příjem z prodeje
Lesní společnost	0	100	100
Dřevařský závod	100	50	150
Papírny	150	80	230

Tiskárna	230	60	290
Prodejna knih	290	120	410
Σ	770	410	1180

Poslední metodou je **metoda důchodová**. Vyjdeme z předchozí znalosti přidané hodnotě, neboť přidaná hodnota je také zdrojem pro důchody výrobních faktorů, které jsou zapojeny do výroby statků a služeb. Hrubý domácí produkt je pak roven součtu mezd, rent, úroků, zisků a znehodnocení kapitálu (plus nepřímé daně minus dotace). (Pavelka, 2007) Výše HDP by měla při použití všech tří metod dávat stejný výsledek.

5.1.2 Důležité pojmy související s HDP

Hrubý domácí produkt můžeme vyjádřit jako nominální nebo reálný. **Nominální HDP** je vyjádřen v cenách běžného období a promítají se do něj změny v cenách statků a služeb, tedy inflace. **Reálný HDP** zachycuje pouze změnu fyzického objemu produkce a využíváme stálých cen neboli cen výchozího (základního) roku. Chceme-li eliminovat cenové změny, pak lze užít jeden z cenových indexů, a to **deflátor HDP**, jenž se určí v procentech následujícím výpočtem.

$$\text{deflátor HDP} = \frac{\text{nominální HDP}}{\text{reálný HDP}} \cdot 100$$

Dále je vhodné doplnit i pojem **čistý domácí produkt NDP**. Existující zásoba kapitálu totiž trpí fyzickým opotřebením a klesá jeho hodnota, proto část investic (amortizace) jde na jeho obnovu. Čistý domácí produkt je pak roven hrubému domácímu produktu minus amortizace.

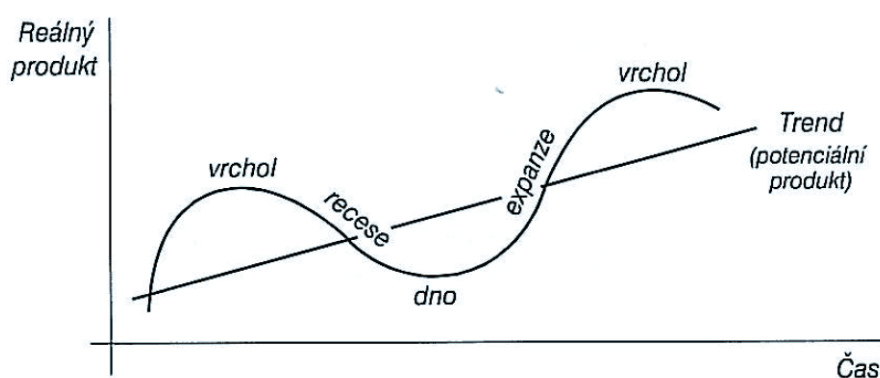
Někdy je výhodné spíše znát hodnotu tzv. **hrubého národního produktu**. Ten je součtem přidaných hodnot vyprodukovaných výrobními faktory v držení rezidentů (zjednodušeně obyvatel) daného území. Produkce tedy může být vyprodukována i v zahraničí. Hrubý domácí produkt je naopak omezen územím daného státu a započítává se do něj i produkce cizinců, ale na daném území.

Poslední pojem **disponibilní důchod** je důchod, který výsledně získávají domácnosti. Je roven součtu mezd, rent, úroků, vyplacených dividend a transferů přičemž odečteme daně. Disponibilní důchod je pak dělen na spotřebu C a úspory S .

Je třeba upozornit, že ne zcela platí tvrzení, že čím je HDP vyšší, tím je lépe. Svoji významnou váhu má také hodnota volného času, práce doma, existence stínové (šedé) ekonomiky a také škody na životním prostředí.

5.1.3 Hospodářské cykly

V souvislosti s předchozím pojednáním doplníme učivo o problematiku hospodářských cyklů. **Hospodářský cyklus** představuje kolísání reálného hrubého domácího produktu kolem potenciálního produktu, viz obrázek 13. Rozlišujeme hospodářskou recesi a hospodářskou expanzi. (Pavelka, 2007)

Obrázek 13 - Hospodářský cyklus, zdroj (Pavelka, 2007)

Při **recesi** reálný produkt klesá a ekonomika je pod svým potenciálním produktem, hromadí se zásoby, investice a produkce jsou omezovány, roste nezaměstnanost, a tedy je omežována i spotřeba. Naopak během **expanze** reálný produkt roste, ekonomika se posouvá nad svůj potenciál, zvyšuje se zaměstnanost, výroby a investice, důchody domácností rostou a tím i spotřeba. Recesi a expanzi dělí vrchol a dno. Víme tedy, že dno cyklu existuje, ale již nevíme, jak je hluboké. Běžně se sleduje spíše vývoj reálného produktu, než zmiňovaná odchylka od potenciálního produktu. Určit úroveň potenciálního produktu je v realitě totiž velmi obtížné a nepřesné.

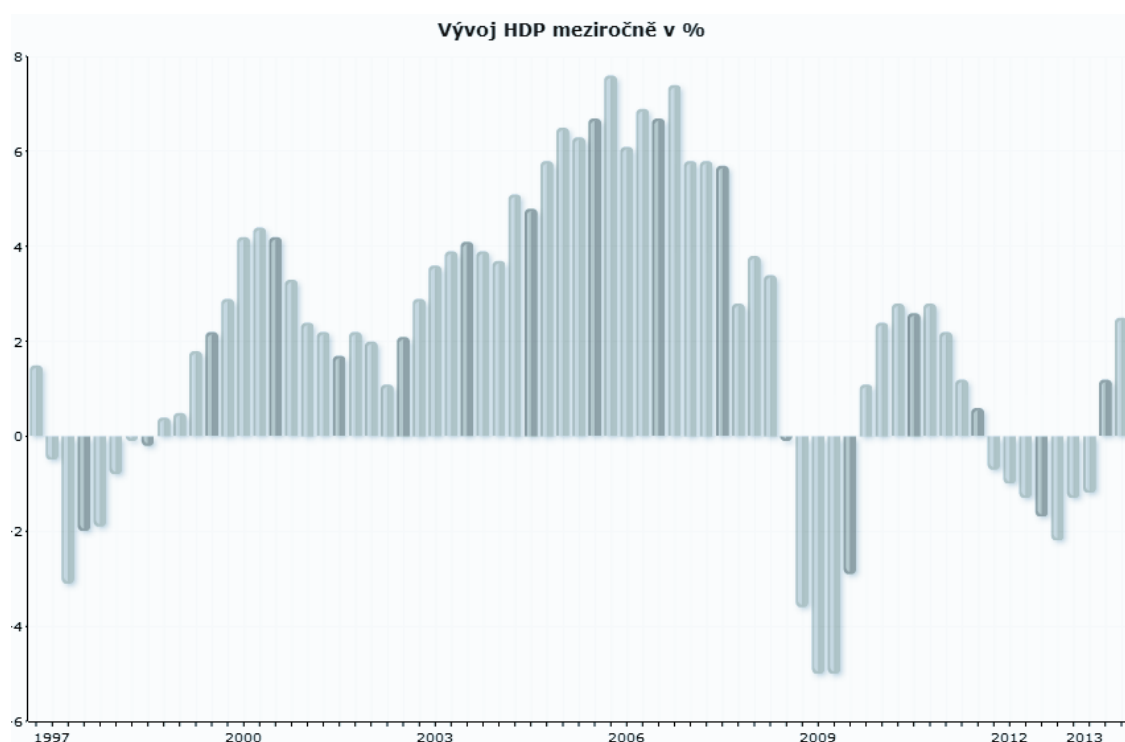
V praxi použijeme pojmu recese a expanze v případě, kdy reálný produkt klesá (resp. roste) dvě po sobě jdoucí čtvrtletí. **Stagnace** značí stav, kdy reálný produkt se takřka nemění. Pokud je recese dlouhotrvající a hluboká, užíváme pojmu **deprese**.

Současné dění také ukazuje, jak jsou země spolu propojené a jak recese (expanze) nepostihuje jednotlivé státy izolovaně. (Holman, 2002a)

Teorie politického hospodářského cyklu také říká, že ekonomika kolísá v závislosti na volbách. Politické strany přirozeně před volbami provádí líbivou expanzivní politiku, při níž roste produkt a zaměstnanost. Nadměrná expanze však vytváří inflační tlaky, které je po volbách třeba ošetřit naopak politikou restriktivní. (Holman, 2002a)

5.1.4 Vývoj HDP v České republice

Nejprve si prohlédneme následující graf na obrázku 14, který zachycuje vývoj HDP v procentech. Vidíme, že se naše ekonomika také vyvíjí cyklicky. Všimněme si let 1998, 2009 a 2012. Jsou to roky, kdy naše ekonomika upadla do recese. V dalším výkladu týkajícího se inflace a nezaměstnanosti zjistíme, jak jsou tyto veličiny časově skutečně spolu propojeny.

Obrázek 14 - Meziroční vývoj HDP v ČR v %, zdroj (Kurzy14)

V letech 1993 až 1995 jsme prožívali expanzi, která dosáhla vrcholu v roce 1995. Poté se růst zpomalil a od roku 1997 již ekonomika prožívala recesi. V letech 1995 až 1996 byl růst našeho HDP hnán převážně růstem poptávky, tedy růstem spotřeby a investic, které domácí výrobní kapacity přestávaly stačit. HDP se zvyšoval nad svůj potenciál a ekonomika se „přehřívala“. V roce 1997 došlo k obratu. Reálný HDP začal klesat pod potenciál a ekonomika se naopak „podchlazovala“. V roce 1998 již naše ekonomika

prožívala silný pokles. Příčinou byl pokles investiční a spotřebitelské poptávky a částečně též pokles vládních výdajů. (Holman, 2002a) Tato česká deprese byla také prohloubena pozdním rozhodnutím české národní banky o přechodu k řízenému plovoucímu měnovému kurzu a také nešťastně nasazenou restriktivní měnovou politikou.

Počínaje rokem 2008 vypukla finanční krize v západních zemích a o rok později hospodářská krize, která také zasáhla mnoho zemí. Do recese upadla i Česká republika. Poklesl český export, průmyslová výroba, zvýšila se nezaměstnanost a cenová hladina. Proti současné celosvětové krizi, jež má počátek mezi léty 2011 a 2012, trvala však poměrně krátkou dobu. Aby se světová ekonomika obnovila, bylo zapotřebí finančních injekcí a mnoho států se významně zadlužilo.

5.2 Nezaměstnanost

Celkové obyvatelstvo ekonomiky dělíme na **ekonomicky aktivní** a **ekonomicky neaktivní obyvatelstvo**. Mezi ekonomicky aktivní obyvatele patří zaměstnaní a nezaměstnaní. Zbytek obyvatel tvoří ekonomicky neaktivní obyvatelstvo, například děti ve věku 0-14 let, studenti, penzisté nebo rodiče na rodičovské dovolené.

Zaměstnaným označujeme člověka staršího patnácti let, mající placené zaměstnání nebo je zaměstnán ve vlastním podniku. **Nezaměstnaný** je člověk starší patnácti let, který není zaměstnaný nebo sebezaměstnaný. Hledá aktivně práci a je schopen nastoupit do práce nejpozději do 14 dnů. **Mírou nezaměstnanosti** určujeme procento nezaměstnaných z ekonomicky aktivního obyvatelstva a lze ji určit následným výpočtem

$$u = \frac{U}{L+U} \cdot 100,$$

kde u je míra nezaměstnanosti v procentech, U je počet nezaměstnaných a L je počet zaměstnaných.

V realitě se užívá hodnota **registrované nezaměstnanosti**, neboť předchozí ukazatel je obtížné určit (například někteří se nepřihlásí na Úřad práce z důvodu krátkodobé nebo naopak dlouhodobé nezaměstnanosti). Skutečná nezaměstnanost je o nějaké procento vyšší než registrovaná. (Pavelka, 2007)

5.2.1 Typy nezaměstnanosti

V odborné literatuře se lze setkat s různými typologiemi nezaměstnanosti. Pro potřeby této publikace rozlišíme nezaměstnanost dle své závažnosti jako frikční, strukturální a cyklickou.

Frikční nezaměstnanost existuje vždy, neboť jejím důvodem je nutnost určitého času pro vyhledání pracovního místa. Konkrétně se jedná o případy, kdy pracovník sám opustí zaměstnání a hledá lepší práci, nebo zaměstnanec dostane výpověď. Patří sem i studenti, kteří dostudují a nezaměstnaní sezónně (zemědělci, stavebnictví). Proti těmto nezaměstnaným ale existují volná místa a člověk je nezaměstnaný pouze dočasně. (Pavelka, 2007, Holman, 2002a)

Strukturální nezaměstnanost souvisí se strukturálními změnami v ekonomice. Neustále totiž probíhá útlum a expanze různých odvětví. Tento problém lze řešit rekvalifikací. Se strukturální nezaměstnaností se setkáváme i tam, kde v jedné části země je vysoká nezaměstnanost a v jiné naopak. Zároveň mobilita pracovních sil je nedostatečná. Tato nezaměstnanost trvá déle než frikční, stále existují v ekonomice volná místa, ale rekvalifikace a případné stěhování rodiny činí větší zásah do života. Je to přirozená a nevyhnutelná součást ekonomiky. (Pavelka, 2007, Holman, 2002a)

Nejzávažnější nezaměstnanost je **cyklická**, která zasahuje všechna odvětví v ekonomice. Nastává v tom případě, kdy existuje všeobecný přebytek nabídky práce nad poptávkou po práci. Cyklická nezaměstnanost souvisí s hospodářskými cykly, neboť při recesi klesá HDP a roste počet nezaměstnaných a naopak při expanzi HDP roste a s ním i zaměstnanost. Pokud ekonomika prožívá fázi celkového hospodářského poklesu, jeho průvodním projevem je nezaměstnanost více méně ve všech odvětvích. Lidé propuštění v jednom odvětví nemohou nalézt zaměstnání v jiných odvětvích, protože poptávka po práci klesá všude a postihuje téměř všechny profese. (Pavelka, 2007, Holman, 2002a)

5.2.2 Přirozená míra nezaměstnanosti

Tzv. **plná zaměstnanost** je zaměstnanost, které je dosaženo, jestliže ekonomika pracuje na hladině potencionálního produktu. Potencionální produkt v tomto kontextu je produkt, který je dosahován při tzv. **přirozené míře nezaměstnanosti**. Pokud existuje plná zaměstnanost, existuje určitá přirozená míra nezaměstnanosti, kterou tvoří frikčně a strukturálně nezaměstnaní. Lze ji pouze odhadovat a je proměnná v čase. Přirozená míra

nezaměstnanosti je ovlivňována demografickými změnami, vládní politikou a strukturálními změnami v ekonomice. (Pavelka, 2007)

5.2.3 Dobrovolná a nedobrovolná nezaměstnanost

Je vhodné doplnit, že agregátní poptávku po práci tvoří firmy a agregátní nabídku práce tvoří domácnosti. Nabídka práce je sice vzhledem k růstu nominální mzdy také rostoucí, ale nemůže růst donekonečna.

Pokud například dojde k poklesu nominální mzdové sazby, někteří jsou ochotni pracovat při nižší mzdě a někteří se raději stanou nezaměstnanými podle současné výše podpor v nezaměstnanosti. Tomuto se říká **dobrovolná nezaměstnanost**. Jsou-li podpory v nezaměstnanosti nízké a doba jejich poskytování krátká, je ale dobrovolná nezaměstnanost nízká. Pokud ale ke snížení mzdové sazby nedojde například vlivem kolektivních smluv nebo z obavy ze ztráty dobrých pracovníků, pak dochází k propouštění, a tedy k **nedobrovolné nezaměstnanosti**. Nedobrovolná nezaměstnanost má jistě horší důsledky než dobrovolná. (Pavelka, 2007)

5.2.4 Nepříznivé dopady nezaměstnanosti

Ekonomickým dopadem nezaměstnanosti je to, že v ekonomice při vysoké nezaměstnanosti nevzniká reálný produkt takový, jakého by mohlo být dosaženo při nižší nezaměstnanosti. **Okunův zákon** například říká, že je-li skutečná míra nezaměstnanosti o jeden procentní bod nad úroveň přirozené míry nezaměstnanosti, skutečný produkt bude o dva procentní body pod svou potencionální úrovní. Nezaměstnanost má jistě i významné individuální ekonomické dopady na jednotlivce a rodiny. (Pavelka, 2007)

Dlouhodobě nezaměstnaní (rok a déle) ztrácí své pracovní návyky a zároveň nejsou tito lidé pro firmy atraktivní. Dlouhodobá nezaměstnanost nese **sociální důsledky**, jako je kriminalita, alkoholismus, sebevraždy nebo xenofobie. Závažnost tohoto problému se prodlužuje s dobou, po kterou je člověk nezaměstnaný. (Pavelka, 2007)

5.2.5 Politika zaměstnanosti

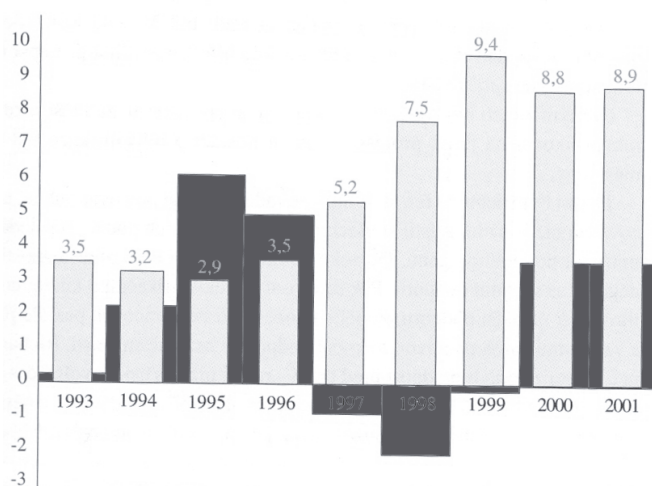
Pouhé utlumení dopadů nezaměstnanosti například v podobě podpor tvoří **pasivní politika zaměstnanosti**. **Aktivní politika zaměstnanosti** se ale snaží o vytváření nových

pracovních míst, zvýšení flexibility pracovní síly a předcházení nezaměstnanosti nástroji jako je rekvalifikace, vytváření společensky účelných pracovních míst, absolventských a praktikantských míst nebo chráněných dílen. Cyklická nezaměstnanost může být ovlivňována expanzivní fiskální nebo monetární politikou. Také jiná účinná opatření vedou k větší flexibilitě na trhu práce (informovanost, dopravní obslužnost, sociální politika). (Pavelka, 2007)

5.2.6 Vývoj nezaměstnanosti v České republice

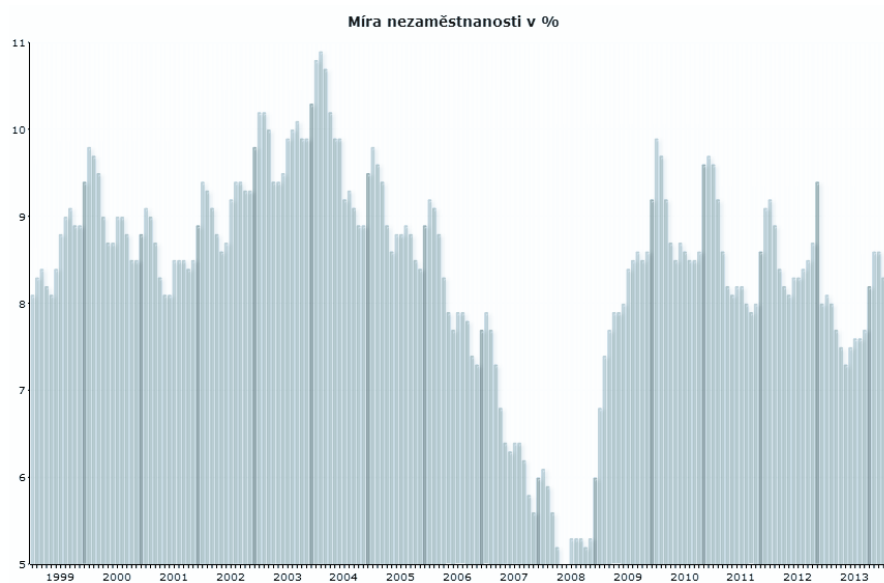
Nyní si připomeneme rok 1998 a hospodářskou depresi v České republice. Reálné dění v naší historii si propojíme s již zmíněným Okunovým zákonem, který říká, že jestliže domácí produkt roste rychleji, míra nezaměstnanosti klesá, a naopak když domácí produkt roste pomalu nebo klesá, míra nezaměstnanosti se zvyšuje.

Když se Česká republika v roce 1998 dostala do fáze hospodářského poklesu, nezaměstnanost ke konci roku vzrostla na 7,5 %. Na jedno pracovní místo připadalo 12 nezaměstnaných hledajících práci. Ke konci roku 1999 dosáhla nezaměstnanost 9,4 %. Část nezaměstnanosti byla skutečně cyklická. Následující graf na obrázku 15 zachycuje míru nezaměstnanosti v České republice v průběhu hospodářského cyklu. Když domácí produkt rostl vysokými tempy, míra nezaměstnanosti byla nízká. V období pomalého růstu či dokonce poklesu domácího produktu se míra nezaměstnanosti zvyšovala. (Holman, 2002a)

Obrázek 15 - Meziroční vývoj HDP (tmavé sloupky) v % a vývoj míry nezaměstnanosti (světlé sloupky) v %, zdroj (Holman, 2002a)

Jak ukazuje další graf na obrázku 16, od zmíněné velké hospodářské krize se míra nezaměstnanosti dlouhodobě zvyšovala až do roku 2004. V té době Česká republika vstoupila do Evropské unie, a přestože naše ekonomika zaznamenala růst při nízké míře inflace, míra nezaměstnanosti se držela při vysokých procentech. Lze to vysvětlit nepružným trhem práce v České republice, problémem dlouhodobé nezaměstnanosti či zaměstnáváním zahraničních pracovníků. Nezaměstnanost poté začala ale klesat až na 5 % k roku 2008. Tou dobou vypukla v České republice další recese a míra nezaměstnanosti v krátkém období prudce vzrostla.

Obrázek 16 – Vývoj míry nezaměstnanosti v ČR v %, zdroj (Kurzy14)

V současnosti (leden 2014) se míra nezaměstnanosti drží na 8,2 % a nezaměstnanost je pro naši zemi velkým problémem. Díky sezónnosti bývá míra nezaměstnanosti na začátku roku vždy vyšší. K předcházejícímu výkladu je třeba doplnit, že v průběhu let se metodika určení zveřejňované míry nezaměstnanosti měnila (například na začátku roku 2013). Vývoj nezaměstnanosti bychom měli sledovat i s tímto ohledem, kdy procenta v jednom roce nemusí být srovnatelná s procenty v jiném roce.

Zajímavé je sledování nezaměstnanosti absolventů vysokých škol. S ukončeným terciárním vzděláním jsou na tom absolventi určitě lépe než s ukončeným sekundárním vzděláním. Nejhuře jsou na tom absolventi odborných škol s výučním listem, nejlépe absolventi gymnázií nebo vyšších odborných škol. (Holman, 2002a) Dle interních dat, jež měla Univerzita Hradec Králové k dispozici k roku 2012 z vysokých škol, resp. fakult, je zástupcem při nulové míře nezaměstnanosti Matematicko-fyzikální fakulta pod Univerzitou Karlovou v Praze. Naopak s nejvyšší nezaměstnaností se potýkají absolventi

umělecky orientovaných fakult nespádajících pod „kamenné“ univerzity. Postavení mladých bakalářů, ale i magistrů, se poměrně vůči minulým létům mění, neboť jich na trh práce přichází čím dál více. Vysokoškolský diplom v současné době v roce 2014 díky vysoké propustnosti na mnoha vysokých školách ztrácí svoji váhu.

5.3 Inflace

Inflace je růst všeobecné cenové hladiny a je projevem ekonomické nerovnováhy. Cenovou hladinou zde rozumíme průměrnou cenovou hladinu v ekonomice. Inflací klesá kupní síla peněz a lze ji měřit následujícími cenovými indexy.

Index spotřebitelských cen CPI (Consumer Price Index) vychází z fixního tržního koše spotřebního zboží. Tržní koš spotřebního zboží se skládá z řady položek výrobků a služeb, které jsou typické pro spotřebu obyvatelstva. Abychom vypočítali index cen spotřebního zboží, sečteme běžné tržní ceny zboží (tedy ceny zboží ve sledovaném roce), ty vážíme výdaji základního roku (výchozí rok, se kterým porovnáváme vývoj cen) a vydělíme sumou cen základního roku, které jsme rovněž vážili výdaji základního roku.

V České republice se každý rok spotřebitelský koš mírně mění a čítá 691 položek rozdělených do 12 skupin. Jeho složení a četnost jeho složek dle Českého statistického úřadu k lednu 2014 je následující:

1. Potraviny a nealkoholické nápoje	161
2. Alkoholické nápoje a tabák	23
3. Odívání a obuv	65
4. Bydlení, voda, energie, paliva	41
5. Bytové vybavení, zařízení domácnosti, opravy	80
6. Zdraví	19
7. Doprava	81
8. Pošta a telekomunikace	3
9. Rekreace a kultura	109
10. Vzdělávání	12
11. Stravování a ubytování	43

Index cen výrobců PPI (*Producer's Price Index*) je množina několika indexů založených na stejném principu jako *CPI*. Je to například index cen zemědělských výrobců, index cen průmyslových výrobců nebo index cen stavebních prací. Tyto indexy mezi sebou také vypovídají o konkurenceschopnosti výrobců. Posledním zmíněným cenovým indexem je **deflátor HDP**, s nímž jsme se seznámili dříve v podkapitole 5.1.2. Index *CPI* pokrývá jen vybrané statky a služby, deflátor ale všechny statky a služby vyprodukované v dané ekonomice. Výhoda pro první dva zmíněné indexy je ta, že je jednodušší a je rychlejší pro jejich výpočet získat data (Pavelka, 2007, Rusmichová 2002))

Častěji se ale užívá **míra inflace**, která vyjadřuje inflaci jako procentní změnu za nějaké časové období (například meziroční míra inflace) a lze ji určit v procentech například pomocí indexu *CPI* v roce t takto

$$r = \frac{CPI_{t-1} - CPI_t}{CPI_t} \cdot 100,$$

kde r je míra inflace v %, CPI_t je hodnota spotřebitelského cenového indexu ve sledovaném roce a CPI_{t-1} je hodnota spotřebitelského indexu v roce předchozím.

Můžeme se setkat s pojmem **deflace**, který značí opak inflace, tedy pokles všeobecné cenové hladiny. **Desinflace** znamená pokles tempa míry inflace. (Pavelka, 2007)

5.3.1 Příčiny inflace

Dle charakteru vzniku inflace lze rozlišit inflaci poptávkovou, nabídkovou nebo setrvačnou. **Poptávková inflace** vzniká pozitivním poptávkovým šokem, tedy vším, co pozitivně ovlivní složky agregátní poptávky (posun *AD* doprava neboli kladné změny ve vládních výdajích, spotřebě, investicích nebo čistém exportu). Při pozitivním poptávkovém šoku roste reálný produkt a cenová hladina (inflace). Impulsem pro inflaci může být snížení daní, zvýšení vládních výdajů, importovaná inflace nebo levné úvěry. **Nabídková (nákladová) inflace** je spjata s růstem nákladů firem. Tím klesá agregátní nabídka (posun křivky *SAS* nahoru) a jedná se o negativní nákladový šok, při kterém klesá reálný produkt a roste cenová hladina. Konkrétně nabídkovou inflaci může způsobit růst mezd, politické události, méně kvalitní zdroje surovin nebo energií. **Setrvačná inflace** je nejzávažnějším jevem, který vzniká a prohlubuje se pouze na základě inflačního očekávání, neboť zaměstnanci při vyjednávání o mzdách očekávají určitou míru inflace, banky při stanovení

výše úroků z úvěrů nebo firmy při stanovení cen výrobků také očekávají určitou míru inflace. Cenová hladina se zvyšuje, aniž by k tomu vedly nějaké reálné faktory. (Pavelka, 2007, Holman, 2002a)

Závažnost inflace lze rozlišovat na mírnou, pádivou a na hyperinflaci. **Mírná inflace** dosahuje jednociferných hodnot, lidé věří penězům a uzavírají dlouhodobé smlouvy v penězích. **Pádivá inflace** ročně dosahuje dvou či trojciferných hodnot a přestává víra lidí v peníze, proto jsou uzavírané smlouvy indexovány. **Hyperinflace** činí stovky až tisíce procent ročně, lidé se zbavují peněz a vrací se k barterovému obchodu (viz podkapitola 6.1), provádějí platby v zahraničních měnách nebo preferují zmíněný směnný obchod. Nejvýznamnějším příkladem hyperinflace bylo poválečné dění v Německu. Po 1. světové válce muselo Německo odčinit dle Versailleské smlouvy škody, které napáchalo. Německo především ztratilo svá území a kolonie, muselo předat část svého loďstva, lokomotiv, vagónů a automobilů. Ve formě reparací muselo Německo zaplatit 132 mld. zlatých marek. Německá vláda toto řešila tisknutím peněz, protože si nemohla půjčit od už tak chudého obyvatelstva natož zvýšit daně. Výsledkem byl rapidní růst cen. Ceny rostly tak rychle, že výplaty byly vypláceny i dvakrát denně. Míra inflace dosahovala desítek miliard procent. Na konci roku 1923 stál jeden dolar 4 200 000 000 000 papírových marek. Situaci poté začalo uklidňovat zavedení Říšské marky, která byla rovna jednomu bilionu papírových marek. Poválečná krize v Německu pravděpodobně nahrála k získání moci Adolfu Hitlerovi. (Pavelka, 2007)

5.3.2 Dopady inflace

Připomeňme si souvislosti s nominálními a reálnými veličinami. Nominální důchod je počet korun, které obdržíme ve formě mzdy, zisku, nájemného či úroku. Reálný důchod je ale množství statků a služeb, které si za daný nominální důchod můžeme koupit. Pokud mzda roste procentně rychleji, než rostou ceny, roste reálný důchod. Pokud mzda roste, ale ceny rostou stejným tempem, reálný důchod je konstantní. Jestliže mzda sice roste, ale ceny rostou rychleji, pak reálný důchod klesá. Problémem pak je **neočekávaná inflace**. Tou trpí příjemci stálých nominálních příjmů. Dále domácnosti mohou platit větší daň z příjmu (růstem mezd spadnou do vyššího daňového pásma), úspory v bance ztrácí na hodnotě, inflace ovlivňuje negativně rozhodování firem a přináší s sebou další náklady. Naopak na inflaci získávají dlužníci, neboť vracejí méně hodnotné peníze. (Pavelka, 2007)

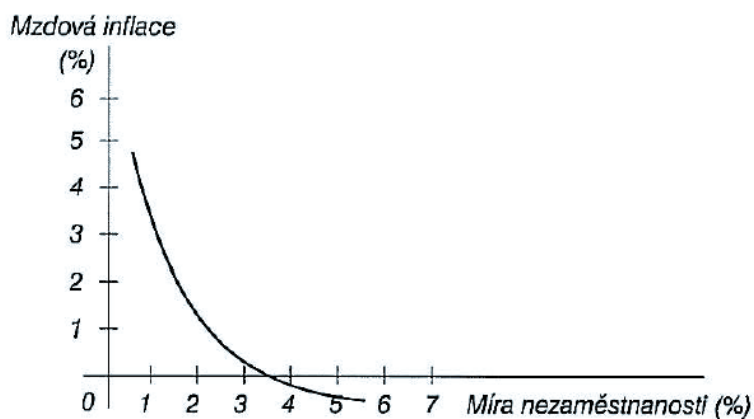
Pádívá inflace reálně snižuje poptávku a ekonomika upadá do recese. Mírná inflace ale stimuluje výrobu a zaměstnanost a mění strukturu spotřeby. Praktický problém je udržet stabilní míru inflace, odhadnout budoucí tempo růstu výroby a udržet míru inflace na úrovni nižší než je tempo růstu výroby. (Holman, 2002a)

Opak inflace, **deflace**, má ovšem mnohdy nepříznivější dopady než inflace, protože dlužníci musí naopak vracet hodnotnější peníze, což může vést k bankrotům a nesplácení úvěrů. Jako hromadný jev jsou omezovány investice a spotřeba, HDP se propadá a roste nezaměstnanost. (Holman, 2002a)

Protiinflační politika s sebou nese pokles produkce a růst nezaměstnanosti. Může mít podobu monetární restrikce a fiskální restrikce, odstranění očekávání a podobu cenové a mzdové regulace, která ovšem řeší problém krátkodobě a nepříliš účinně. (Pavelka, 2007)

5.3.3 Phillipsova křivka

Dvacáté století ovlivnilo bádání Williama Phillipse, jenž sledoval statistický vztah míry nezaměstnanosti a míry růstu nominálních mezd ve Velké Británii. Výsledkem se stala Phillipsova křivka, která ve své původní podstatě tedy graficky znázorňuje inverzní vztah mezi růstem mezd a nezaměstnaností, viz následující obrázek 17.

Obrázek 17 - Původní mzdová Phillipsova křivka, zdroj (Pavelka, 2007)

Pokud je nízká nezaměstnanost, zostřuje se konkurence mezi zaměstnavateli při hledání pracovníků. Zaměstnavatelé obtížně hledají kvalifikované pracovníky a snaží se je získat vyššími mzdami. Když je naopak nezaměstnanost vysoká, zostřuje se konkurence mezi pracovníky, kteří v obavě ze ztráty svého zaměstnání raději pracují při nižších mzdách. (Holman, 2002a) Všimněme si, že při nulové míře mzdové inflace dosahuje míra

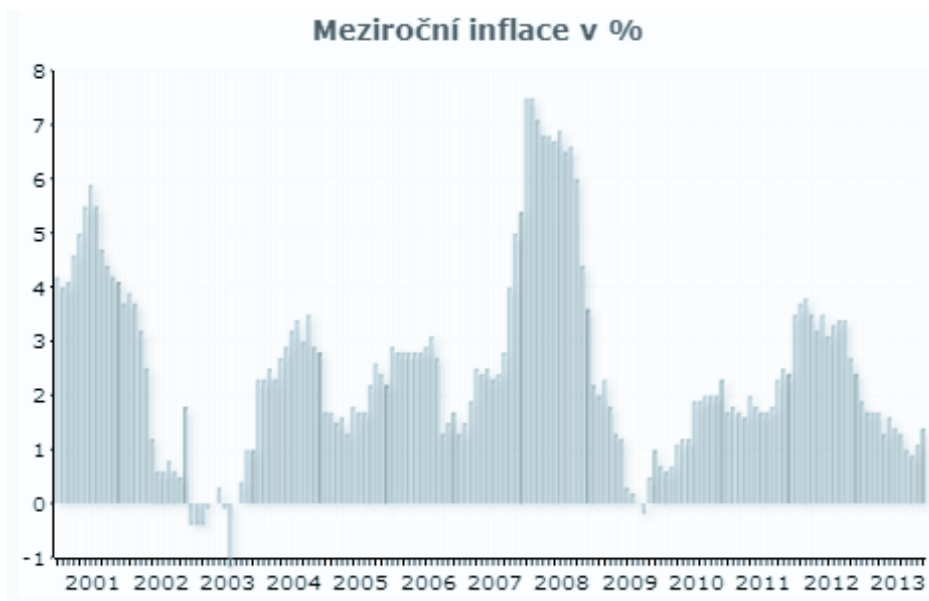
nezaměstnanosti určitého procenta (zde na obrázku 3,5 %) a toto procento odpovídá hodnotě přirozené míry nezaměstnanosti v dané ekonomice.

Později byla tato křivka upravena Paulem Samuelsonem a Robertem Solowem na křivku, která ukazuje vztah již mezi cenovou inflací (růstem cen) a mírou nezaměstnanosti. Dali do vzájemného vztahu růst nominálních mezd, produktivity práce a cen. Předpokladem je, že firmy v průměru zvyšují ceny podle toho, jak se jim zvyšují pracovní náklady. Pracovní náklady se jim v průměru zvyšují podle toho, jak nominální mzdy „předbíhají“ růst produktivity práce. (Holman, 2002a)

Závěrem lze říci, že dle této teorie existuje volba mezi inflací a nezaměstnaností. Nezaměstnanost lze snížit za cenu zvýšené inflace a naopak. Pokud ekonomové odhadnou průběh Phillipsovy křivky pro konkrétní ekonomiku, pak tato křivka představuje různé dosažitelné kombinace inflace a nezaměstnanosti. Vláda či centrální banka pak může zvolit určitý bod na této křivce jako cíl. Empirická data ze 70. let 20. století však teorii Phillipsovy křivky vyvrátila.

5.3.4 Vývoj inflace v České republice

Vývoj meziroční inflace v České republice zachycuje následující graf na obrázku 18. Opět si můžeme extrémny v průběhu naměřených údajů propojit s již zmíněnými roky recesí. To, co graf ale nezobrazuje, jsou roky 1990 a 1993. Před rokem 1989 v tehdejší Československu existovala potlačená inflace, neboť ceny byly stanovovány centrálně. V roce 1990 byly odstraněny dotace spotřebitelských cen a došlo ke zvýšení cen pohonných hmot. Tou dobou míra inflace činila 9,7 %. Následující rok byl rokem cenové liberalizace a devalvace kurzu koruny (import se stával dražším) a míra inflace se vyhoupla na 56,6 %. Bylo zapotřebí přijetí restriktivní hospodářské politiky. K dalšímu výraznějšímu zvýšení inflace došlo dále v roce 1993, kdy byla zavedena daň z přidané hodnoty. (Pavelka, 2007) V souvislosti s hospodářskou krizí v roce 1998 v České republice průměrná roční míra inflace dosahovala 10,8 %. Všimněme si roku 2003, kdy bylo dosaženo nejnižší míry inflace v historii České republiky. V té době naopak byla zjizitelná vysoká míra nezaměstnanosti. Další extrém je zřetelný v roce 2008, kdy vzrostly ceny potravin, zvýšila se sazba DPH a spotřební daň u vybraných výrobků, ceny energií vzrostly, bylo zavedeno regulované nájemné a regulační poplatky ve zdravotnictví.

Obrázek 18 - Vývoj míry inflace v ČR v %, zdroj (Kurzy14)

5.4 Dodatek 3: Porovnání států EU dle vybraných makroekonomických ukazatelů

Pro zajímavost zde v tabulce 2 uvádíme stav makroekonomických ukazatelů ve vybraných zemích Evropské unie vztahujících se k roku 2012. Data byla publikována Mezinárodním měnovým fondem a Eurostatem.

Tabulka 2 - Stav makroekonomických ukazatelů vybraných zemí EU k roku 2012

Členský stát	HDP v % k EU v roce 2012	Meziroční růst HDP v % k roku 2012	Vývoj míry inflace v % k roku 2012	Vývoj míry nezaměstnanosti v % k roku 2012
Evropská unie	100	-0,3	2,6	10,9
Německo	20,5	0,7	2,1	5,4
Francie	15,7	0,0	2,2	10,8
Španělsko	8,2	-1,4	2,4	26,3
Česká republika	1,2	-1,3	3,5	7,2
Lucembursko	0,3	0,2	2,9	5,5
Slovensko	0,6	2,0	3,7	14,6

5.5 Dodatek 2: Velká hospodářská krize

Již bylo naznačeno, že makroekonomické ukazatele a děje v ekonomice jsou spolu provázány. V distančním textu byly shrnuty základní milníky historického vývoje ekonomie, proto je v těchto skriptech zařazena tato podkapitola, jež popisuje děje v náročném období 20. století, v období Velké hospodářské krize. Tehdejší ekonomická teorie se snažila rozplést provázanost dílčích jevů, ale ani dnes nelze s jistotou stanovit příčiny této deprese.

„Velká hospodářská krize, která následovala po burzovním krachu v USA roku 1929, byla největším globálním ekonomickým otřesem 20. století. Největší burzovní krach vypukl tedy 24. října 1929, kdy Američané přestali věřit nekonečnému růstu ceny akcií a naopak se jich ze dne na den snažili zbavit za jakoukoli cenu. Kupujících bylo mnohem méně než těch, co se chtěli akcií zbavit, a tak šla jejich hodnota dále dolů. Mnoho Američanů přišlo rázem o všechny majetek. Nejhůře na tom byli ti, co si akcie koupili ještě před krachem na úvěr. Jejich majetek nestačil na splacení dluhů, a tím se dostávaly do problému banky, které jim peníze půjčily. Řada z nich následně zkrachovala a krize se následně roztáhla po celých Spojených státech a následně se přenesla i do zahraničí.“ (Špačková, 2009)

Učební text projektu Dějiny v pohodě (Dějiny2013) například shrnuje stručný náhled na tuto hospodářskou depresi následovně. *„Průmyslová výroba v postižených státech poklesla na pouhý zlomek a naopak míra nezaměstnanosti dlouhodobě dosahovala i několika desítek procent průmyslového obyvatelstva. Při neexistenci podpůrných sociálních opatření krize měla za následek nejen četné osobní tragédie, ale také velké celospolečenské otřesy. Do Československa přišla krize se zpožděním, nejhůře se projevovala v letech 1933-1934.*

Dodnes se mnozí ekonomové a historikové rozcházejí v názorech na to, co bylo příčinou vleklosti velké hospodářské krize, a hlavně v tom, které východisko z krize bylo optimální. Rozsah a dlouhodobost hospodářské krize vedly ve 30. letech k poměrně častému přesvědčení, že kapitalismus definitivně selhal a je nutné hledat jiný společensko-ekonomický systém. Socialistický model řešení spočíval v zestátnění výrobních prostředků. Nahodilé tržní mechanismy měly být nahrazeny centrálním plánováním. Protože v tomto systému všichni pracující měli být státními zaměstnanci, garance za životní úroveň zaměstnanců i nároky zaměstnavatele na pracovní výkony měl převzít stát. Naopak konzervativní model předpokládal, že stát bude mít pouze omezenou dozorčí

a zprostředkovatelskou úlohu. Hlavní slovo měly mít korporace zaměstnavatelů a zaměstnanců vytvořené na principu příslušnosti k určitému druhu povolání. V jejich rámci měly být řešeny jak výrobní, tak zaměstnanecké otázky. Korporace měly být jakousi moderní obdobou středověkých cechů a stavů – proto se korporativismus označuje také jako stavovský stát a je spojován především s fašistickými diktaturami, např. v Itálii nebo ve Španělsku. Rovněž mnohé **liberálně demokratické státy** (včetně USA) pod vlivem krize přistoupily ke státním zásahům do ekonomiky. Například anglický liberální ekonom **John Maynard Keynes** navrhol po dobu krize nahrazení tržních mechanismů státními zásahy, které měly prostřednictvím státem financovaných projektů (i za cenu zadlužení státu) zajistit jak garantovaný přísun kapitálu do výroby, tak i kupní sílu obyvatelstva. Mělo jít o záchranu kapitalismu pomocí sociálních ústupků. Naopak **radikální liberálové** považují masivní zasahování státu do ekonomiky za hlavní příčinu hloubky a dlouhého trvání světové krize. Nucená státní kontrola celých průmyslových odvětví podle nich omezovala přirozené „ozdravné“ tržní mechanismy, jakými jsou konkurence a samoregulace nabídky a poptávky. **Kritikové liberální ekonomie** zase nezapomínají zdůraznit, že to byl nedostatek státní kontroly zejména nad finančním trhem a investicemi, co přivedlo riskující spekulanty k burzovnímu krachu a vyvolalo krizi.

Československo patřilo mezi země, na něž krize dopadla nejtěživěji a měla dlouhodobé důsledky. Cestu z krize hledala československá vláda (podobně jako vlády jiných států) zvýšenou státní regulací ekonomiky. Mezi tyto regulativy patřila devalvace koruny, státní podpora exportu, systém veřejných prací a obřích státních zakázek (včetně např. výstavby pohraničního opevnění a dálnic).“

6 Vznik peněz a determinace měnového kurzu

Tato poslední kapitola pojednává o dvou důležitých oblastech ekonomie, jejichž společným jmenovatelem jsou peníze. Pro zajímavost zde shrneme historický vývoj peněz jakožto všeobecně uznávaného prostředku směny a vysvětlíme si především vznik současných depozitních peněz. Proces multiplikace depozit není popsán v distančním textu, ani významně nespadá do rozsahu předmětu Úvod do ekonomie, proto jej berte spíše pro představu a zajímavost. Druhá část této kapitoly je zaměřena na měnu neboli národní formu peněz, a to konkrétně na přiblížení toho, jak vlastně může být měnový kurz určen.

6.1 Historický vývoj peněz

Prvotní směna probíhala v naturální podobě. Jednalo se o **barterovou směnu** neboli směnu zboží za zboží. Například pekař mohl směniti chléb za vejíčka nebo farmář tři ovce za krávu. Problém ale nastal, když dva lidé neměli oboustrannou shodu potřeb. Pekař by potřeboval vejíčka, ale chovatel slepic zrovna nepotřeboval chléb, ale zase potřeboval něco jiného. Pak by pekař musel provést tolik směn, až by se dostal zpět na začátek a splnil potřebu chovatele slepic, aby vejíčka získal. Barterová směna tedy s sebou nese vysoké transakční náklady především časové. Další problém vyvstává, pokud zboží směnitelná nejsou. Krávu bychom těžko směnili za chléb. Barterová směna brzdí specializaci obchodu a dělbu práce. Na druhou stranu se k ní společnost například obrátila v době zmíněné německé hyperinflace na počátku 20. století, kdy běžné peníze byly bezcenné.

Od barterové směny byl jen krůček ke **komoditní penězům**. Stále směna probíhala formou zboží za zboží, ale tentokrát byly vyčleněny určité typy zboží, které měly funkci peněz, například víno, kožešiny, hedvábí nebo dobytek. Nebylo třeba již hledat někoho, kdo by byl ochoten vyměnit zboží, neboť bylo všeobecně známo, že dané zboží má svoji hodnotu. Problém byl ale stále v nedělitelnosti komoditních peněz, proto se z komoditních peněz vyčlenily drahé kovy a drahé kameny. Tyto komodity jsou dlouhodobě vzácné, homogenní a jsou snadno ocenitelné. Z drahých kovů se razily mince, ale i ty v průběhu středověku trpěly prvotními projevy inflace, neboť byly ořezávány nebo byly lity ze směsi méně hodnotných kovů. Lidé také chtěli své zlato někam uložit, pokud jej zrovna nepotřebovali na současnou spotřebu, a tak vzniklo komerční bankovníctví, a to konkrétně v Anglii v 17. století. Lidé dostali za úschovu zlata stvrzenku, za kterou si později vyzvedli zase své zlato zpět, přičemž také zaplatili poplatek za úschovu. Lidé si ale zlato

nevyzvedávali pravidelně a často, proto banky vydávaly větší počet **bankovek** a jejich hodnota již neodpovídala zlatému krytí. Celý systém se stával čím dál méně přehledným, proto vznikl nový systém s centrální bankou, která jediná bankovky vydávala. Současné bankovky a mince kryté zlatem nejsou. Jejich přijímání je dáno zákonem, proto se jedná o bankovky s nuceným oběhem.

Později vedle bankovek (a mincí) se začaly používat šeky a platební karty. Peněžní směna dovoluje prodej a koupi na dva různé směnné akty, které nemusí být časově shodné. Peníze, které mají lidé u sebe ve formě bankovek, mincí a zůstatků na peněžních účtech, se nazývají **peněžní zůstatky**. Peněžní zůstatky jsou jedním z aktiv a aktiva se liší svojí likviditou. Likvidní aktivum je pak takové aktivum, které lze rychle a bez velkých nákladů přeměnit v prostředek směny - v peníze. Nejlikvidnější aktivum je oběživo (bankovky a mince), dále zůstatky na bankovních běžných účtech, dále termínované vklady. Nejméně likvidní jsou pozemky a fyzický kapitál a tuto skupinu následuje lidský kapitál. Peníze lze pak definovat úzce nebo široce. Úzce definované peníze zahrnují oběživa a vklady na běžných účtech a široce definované peníze zahrnují navíc termínované vklady. Součet všech peněžních zůstatku pak vytváří peněžní agregáty M_1 , M_2 a M_3 . (Holman, 2002a) To, co obsahují tyto agregáty, zachycuje následující tabulka 3, a to včetně reálných údajů pro Českou republiku.

Tabulka 3 - Peněžní agregáty v mld. Kč (stav k 31. 12. 2013), zdroj (Kurzy14)

M ₃	M ₂	M ₁	Oběživo	405 426	
			Jednodenní vklady	2 106 404	
			Celkem	2 511 831	
				Vklady s dohodnutou splatností do 2 let	266 141
			Vklady s výpovědní lhůtou do 3 měsíců	317 459	
			Celkem	3 095 432	
			Repo operace	42 618	
			Podílové listy/akcie	1 806	
			Dluhové cenné papíry do 2 let	2 144	
			Celkem	3 142 002	

Cílovým pojmem pro sledování vývoje peněz jsou **depozitní peníze**. Depozita jsou bezhotovostní peníze a jsou reprezentovány čísly na bankovních účtech. Dá se říci, že se jedná o vklad do bank. Depozita jsou poměrně málo nákladnou formou peněz a přispívají k rozvoji ekonomiky. Obíhají, ale reálně neexistují. Nyní se podíváme na to, jak depozitní peníze vznikají. Klíčovou roli zde hrají povinné minimální rezervy, které jsou vyjádřeny procentem a které musí každá banka u sebe držet. Zlatnické banky byly bankami se

stoprocentními rezervami, neboť banka přijala zlaté mince a vydala za ně odpovídající hodnotu v bankovkách. Později systém přešel k bankám s částečnými rezervami, protože udržování stoprocentních rezerv je zbytečné a nevýnosné. Banka mohla pak peníze zapůjčit a získávat úrok. Přitom udržovala určité procento z peněz v rezervách. Míru povinných minimálních rezerv stanovuje centrální banka. Podívejme se na zjednodušenou účetní rozvahu centrální banky v tabulce 4. (Holman, 2002a)

Tabulka 4 - Účetní rozvaha centrální banky, zdroj (Holman, 2002a)

Centrální banka	
Aktiva	Pasiva
Vládní dluhopisy	Bankovky v oběhu
Diskontní půjčky	Rezervy komerčních bank

Aktiva centrální banky tvoří vládní dluhopisy a tím se stává věřitelem vlády a diskontní půjčky jsou zjednodušeně půjčky komerčním bankám. Na straně pasiv stojí bankovky v oběhu a rezervy komerčních bank, tedy peníze, které si komerční banky u centrální banky uložily. Konečně si popíšeme proces tzv. **multiplikace depozitních peněz**. Uvedeme si obecně účetní rozvahu komerční banky v tabulce 5.

Tabulka 5 - Účetní rozvaha komerční banky, zdroj (Holman, 2002a)

Komerční banka	
Aktiva	Pasiva
Rezervy	Vklady
Půjčky	Diskontní půjčky
Dluhopisy	

Předpokládejme, že komerční banky udržují rezervy ve výši 10 % vkladů a že lidé a firmy nemají u sebe žádné oběživo, nýbrž veškeré své peněžní zůstatky mají ve vkladech na účtech. Řekněme, že Jiřík si uložil na účet *komerční banky 1. stádia* 100 000 Kč. Počáteční změnu účetní rozvahy komerční banky 1. stádia zachycuje tabulka 6.

Tabulka 6 – Počáteční účetní rozvaha komerční banky 1. stádia

Komerční banka 1. stádia	
Změna aktiv	Změna pasiv
Rezervy + 100 000 Kč	Vklady + 100 000 Kč

Tato banka chce ale udržovat pouze 10 % rezerv tedy 10 000 Kč a zbytek 90 000 Kč půjčí nějaké firmě. Konečná účetní rozvaha banky 1. stádia je zřehledněna v tabulce 7.

Tabulka 7 – Konečná účetní rozvaha komerční banky 1. stádia

Komerční banka 1. stádia	
Změna aktiv	Změna pasiv
Rezervy + 10 000 Kč	Vklady + 100 000 Kč
Půjčky + 90 000 Kč	

Tím vzniklo 190 000 Kč, protože 100 000 Kč má na svém účtu Jiřík a 90 000 Kč bylo přičteno firmě ve formě půjčky. Tuto částku si firma uloží do jiné banky, do *komerční banky 2. stádia*. Druhé komerční bance se zvýší vklady i rezervy o 90 000 Kč, ale protože i ta si chce udržovat pouze 10 % povinných minimálních rezerv, ponechá si v rezervách 9 000 Kč a 81 000 Kč poskytne v podobě půjčky. Konečná změna účetní rozvahy banky druhého stádia vypadá v tabulce 8 následovně.

Tabulka 8 – Konečná účetní rozvaha komerční banky 2. stádia

Komerční banka 2. stádia	
Změna aktiv	Změna pasiv
Rezervy + 9 000 Kč	Vklady + 90 000 Kč
Půjčky + 81 000 Kč	

Půjčku v hodnotě 81 000 Kč poskytne další firmě, která si jej uloží dále v *komerční bance 3. stádia*. Celkem vznikne od počátku finanční injekce v tomto procesu $100\,000 + 90\,000 + 81\,000 = 271\,000$ Kč. Takto multiplikace probíhá donekonečna. Dá se dokázat, že se jedná o součet nekonečné geometrické řady a celková změna depozit je pak dána obecným výpočtem

$$\Delta D = \frac{1}{r} \cdot \Delta H ,$$

kde ΔD je změna depozit, r je míra povinných minimálních rezerv uvedena v desetinném čísle a ΔH je ona počáteční finanční injekce. V našem případě získáváme vznik depozit v hodnotě 1 000 000 Kč, protože

$$\frac{1}{0,1} \cdot 100\,000 = 10 \cdot 100\,000 = 1\,000\,000 \text{ Kč} .$$

Výraz $\frac{1}{r}$ se nazývá peněžní multiplikátor a jeho hodnota je větší než 1. Peněžní multiplikátor je tím vyšší, čím nižší je míra bankovních rezerv a naopak. Snížení bankovních rezerv by zvýšilo peněžní multiplikátor, což by vedlo k rostoucí zásobě depozitních peněz v ekonomice. (Holman, 2002a) Tento postup je jedním z nástrojů expanzivní monetární politiky.

6.2 Determinace měnového kurzu

Než si uvedeme nejvýznamnější teorii, která vysvětluje, jak je konkrétně měnový kurz určen. Je ale třeba uvést související principy, které se týkají změn měnového kurzu. **Poptávku po domácí měně** (po koruně) vytvářejí čeští vývozci statků a služeb (v zahraničí za ně obdrží zahraniční měnu, kterou pak musí proměnit v domácí) a zahraniční investoři (potřebují českou měnu na nákup aktiv v České republice). Čím nižší je cena české koruny, tím větší je po ní poptávka. **Nabídku domácí měny** tvoří čeští dovozci statků a služeb (musí směnit koruny na zahraniční měnu, za kterou v zahraničí nakoupí) a čeští investoři nakupující zahraniční aktiva. Čím vyšší je cena koruny, tím větší bude její nabídka. Kurz se teoreticky utváří apreciací a depreciací. K **apreciaci** dochází následovně. Je-li například původní kurz 30 CZK/EUR a v EU roste poptávka po českém zboží, roste export, a tedy i poptávka po české koruně. Koruna se stává dražší a zhodnocuje. Na nákup jednoho eura již bude stačit méně korun, například 29 CZK. **Depreciace** je opačným jevem. Byl-li původní kurz 30 CZK/EUR a v EU klesá poptávka po českém zboží, export klesá, a tak klesá za jinak stejných podmínek poptávka po české koruně a ta **znehodnocuje**. Na nákup jednoho eura budeme potřebovat více korun, například 31 CZK/EUR. K apreciaci ale dochází i poklesem nabídky měny a k depreciaci naopak růstem nabídky dané měny. (Pavelka, 2007)

Výsledný kurz je teoreticky dán rovností poptávky a nabídky dané měny. Nabídka a poptávka po měně se ale vytváří na různých místech odlišně, ale díky měnové arbitráži se vždy ustaluje na všude na stejnou úroveň. Měnovou arbitráží míníme prodej a nákup deviz (bezhotovostní peníze v určité měně) za účelem zisku. Například v Praze by byl kurz 30 CZK/EUR, kdežto v Portu 32 CZK/EUR (koruna je dražší než v Portu). Této příležitosti by si všiml investor a v Praze by za 100 000 nakoupil 3 333 eur ($100\,000 : 30$) a hned by tato eura prodal v Portu za 106 656 korun ($3\,333 \cdot 32$) a jeho zisk by činil 6 656 korun.

Pokud by se takto zachovalo více investorů použitím mnohem větších investic, pak v Praze začne koruna depreciovat (roste její nabídka) a v Portu naopak appreciovat (roste poptávka po koruně), a tak by se měnový kurz ustálil v Praze i Portu například na hodnotě 31 CZK/EUR.

Nyní se již dostáváme k **paritě kupních sil PPP** (*Purchasing power parity*), která vysvětluje determinaci měnového kurzu. Má dvě verze, absolutní a relativní, a jejím východiskem je **zákon jediné ceny**. Ten říká, že prodejní cena identického zboží by měla být stejná bez ohledu na místo prodeje. Tento zákon platí u většiny statků, ale pokud bereme v úvahu transportní náklady (přeprava zboží), potom se ceny mohou v jednotlivých místech (či zemích) lišit. Další překážkou jsou celní bariéry.

6.2.1 Absolutní verze parity kupních sil

Zákon jediné ceny se vztahuje k jednomu výrobku či službě, ale parita kupních sil postihuje ceny všech statků a služeb a to tak, že porovnává cenové hladiny ve dvou zemích. Mějme určitý spotřební koš, který má v České republice cenu rovnou P_{CR} a tentýž spotřební koš na Slovensku stojí P_{SR} , pak se měnový kurz ustanoví na hodnotě rovné podílu cenových hladin

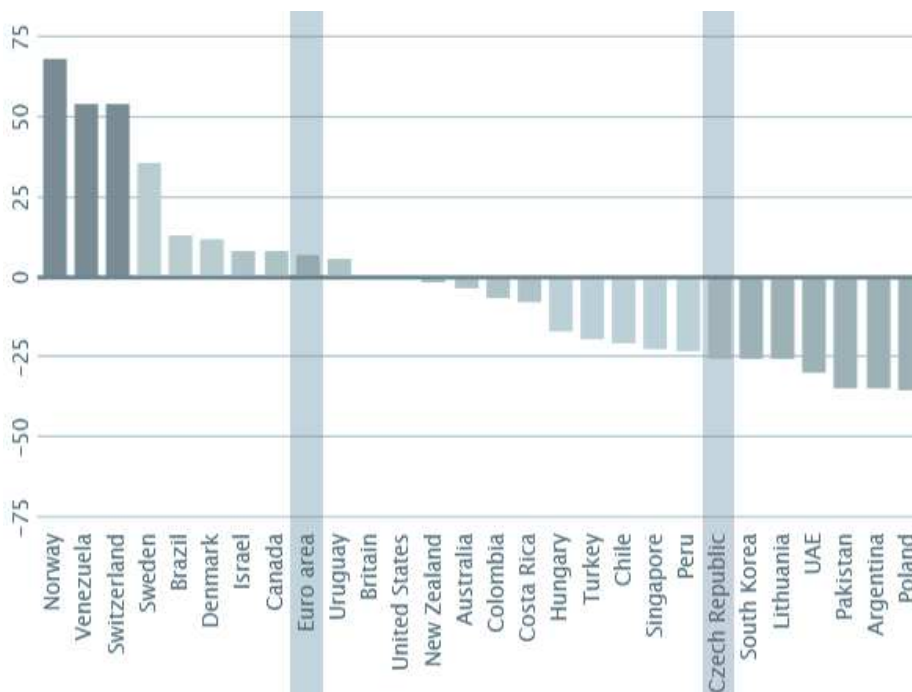
$$E_{CZK/EUR} = \frac{P_{CR}}{P_{SR}}.$$

Vysvětlení tkví v principu **zbožové arbitráže**. Předpokládejme významný spotřební koš, který by se dovážel z ČR na Slovensko, protože by byl na Slovensku dražší. Začala by růst poptávka po českých korunách, protože by slovenští obchodníci nakupovali české zboží, a rostla by nabídka eur, protože by čeští obchodníci chtěli utržená eura vyměnit za české koruny. Česká koruna v důsledku toho začne posilovat. V opačném případě pro dražší koš v ČR by koruna oslabovala. (Pavelka, 2007)

Měnový kurz se běžně odchyluje od parity kupních sil, protože u některých statků a služeb jsou tak vysoké transportní náklady, že jsou v tomto smyslu neobchodovatelné.

Princip parity kupních sil lze aplikovat na tzv. **Big Mac Index**. Ceny Big Macu od firmy McDonald's v jednotlivých zemích se přepočtou dle nominálního kurzu na dolary. Ty jsou pak porovnány s cenou Big Macu ve Spojených státech. Pokud je cena v dolarech ve sledované zemi nižší než v USA, lze říci, že měna dané země je podhodnocená a naopak. Následující obrázek 19 zachycuje reálná data ze stránek časopisu *Economist*. Dá

se říci, že k lednu 2014 euro není významně nadhodnoceno, ale česká koruna je podhodnocena o 25 %. Big Mac u nás stál pouze 75 % toho, co v USA. Tento index je ale třeba brát tak, že zde chybí začlenění dalších faktorů a informací, proto konkrétní hodnoty indexu nemusí odpovídat realitě, ba se dokonce od reality může významně odchylovat.

Obrázek 19 - Big Mac indexy k lednu 2014, zdroj (Economist2014)

6.2.2 Relativní verze parity kupních sil

Jak již bylo řečeno, nominální měnový kurz se od parity kupních sil odchyľuje v krátkém i v dlouhém období, proto relativní verze této teorie sleduje pouze změnu výše kurzu, ne jeho konkrétní výši. Změna nominálního měnového kurzu například koruny k euru je dána rozdílem míry inflace v České republice a míry inflace na Slovensku.

$$\Delta E_{CZK/ EUR} = \pi_{CR} - \pi_{SR}$$

Jestliže cenová hladina v ČR roste více na Slovensku, česká koruna bude znehodnocovat a naopak. Pokud by určitý koš statků a služeb v ČR zdražil více než identický koš statků a služeb na Slovensku, přestalo by se toto zboží z ČR vyvážet a obráceně by se toto zboží nyní dováželo ze Slovenska do ČR. Tím by klesala poptávka po českých korunách a rostla poptávka po eurech a kurz české koruny by znehodnotil.

7 Závěr

Tato skripta byla zaměřena na vybrané kapitoly jak mikroekonomie, tak makroekonomie. Obsah první kapitoly zaměřené na spotřebitele je základem všech kurzů mikroekonomie. Druhá kapitola rozvíjí problematiku trhů výrobních faktorů. V kapitole věnující se nedokonalým trhům byly charakterizovány základní tržní struktury a byl zde načrtnut problém regulace trhu. Makroekonomie byla uvedena popisem důležitých agregovaných proměnných, jako je hrubý domácí produkt, nezaměstnanost a inflace. Text byl doplněn grafy a údaji vztahujícími se k reálnému dění v České republice. Poslední kapitola zahrnuje dvě oblasti zkoumání makroekonomie, a to historický vývoj peněz a základní teorii determinace měnového kurzu, tedy paritu kupních sil. Pojednání o historickém vývoji peněz bylo završeno charakteristikou současných depozitních peněz a doplněno vysvětlením multiplikačního procesu tvorby depozit.

Při studiu mikroekonomie můžeme zjistit, že čím blíže jsme realitě, tím se nám zdají představené modely méně platné. Pak je třeba je upravit. Jsou to ale důležité poznatky, které nám slouží jako východisko. Makroekonomie je pro studium náročnější, protože se zde prolíná dohromady mnoho aspektů. Než vyslovíme nějaký závěr, je nutné pochopit, jak spolu všechny děje v celé ekonomice souvisí.

Nakonec nezapomeňme, že pro dobrou praxi je třeba dobrá teorie.

8 Literatura

- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Český statistický úřad | ČSÚ* [online]. 2014 [cit. 2014-02-17]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/>
- DĚJINY V POHODĚ. *Hospodářská krize a její řešení z hlediska různých ideologií* [online]. 2013 [cit. 2013-12-17]. Dostupné z: <http://www.dejinyvpohode.cz/Articles/1305-2-Hospodarska+krize+a+jeji+reseni+z+hlediska+ruznych+ideologii.aspx>
- THE ECONOMIST. *The Big Mac Index* [online]. 2014 [cit. 2014-02-17]. Dostupné z: <http://www.economist.com/content/big-mac-index>
- HOLMAN, Robert. *Ekonomie*. 3. aktualiz. vyd. Praha: C. H. Beck, 2002. xxii, 714 s. ISBN 80-717-9681-6.
- HOLMAN, Robert. *Mikroekonomie: středně pokročilý kurs*. Praha: C. H. Beck, 2002. xviii, 591 s. ISBN 80-717-9737-5.
- HOŘEJŠÍ, Bronislava. *Mikroekonomie*. 5., aktualiz. vyd. Praha: Management Press, 2010. 574 s. ISBN 978-80-7261-218-5.
- JUREČKA, Václav. *Mikroekonomie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 359 s. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-3259-6.
- KURZY.CZ, spol. s r.o. *Kurzy měn, akcie, komodity, zákony, zaměstnání - Kurzy.cz* [online]. 2000-2014 [cit. 2014-07-11]. Dostupné z: <http://www.kurzy.cz/>
- MACÁKOVÁ, Libuše. *Mikroekonomie: základní kurs*. 10. vyd. Slaný: Melandrium, 2007. 275 s. ISBN 978-80-86175-56-0.
- MPSV.cz: Minimální mzda od 1. 8. 2013. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *MPSV.cz* [online]. 2013 [cit. 2014-07-11]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/13833>
- PAVELKA, Tomáš. *Makroekonomie: základní kurz*. Vyd. 3. Slaný: Melandrium, 2007. ISBN 978-80-86175-58-4.
- RUSMICOVÁ, Lada a Jindřich SOUKUP. *Makroekonomie: základní kurs*. 5. vyd. Praha: Melandrium, 2002. 166 s. ISBN 80-861-7524-3.
- ŠPAČKOVÁ, Iva. Před 80 lety zkrachoval Wall Street, krize pohltila celý svět. *IDNES.cz* [online]. 2009, č. 4 [cit. 2013-12-17]. Dostupné z: http://ekonomika.idnes.cz/pred-80-lety-zkrachoval-wall-street-krize-pohltila-cely-svet-pql-/eko-zahranicni.aspx?c=A091016_185353_eko-zahranicni_spi

9 Rejstřík

A

akcie, 21
amortizace, 22, 35
apreciace, 55
Axióm, 7

B

Big Mac Index, 56, 59

C

cenová diskriminace, 27
cenová elasticita poptávky, 13
cenová válka, 30
centrální banka, 47, 53
cyklická nezaměstnanost, 39, 41

D

deflace, 44, 46
deflátor HDP, 35, 44
depozitní peníze, 52
depreciace, 55
deprese, 36, 38
desinflace, 44
devizy, 55
disponibilní důchod, 35
dobrovolná nezaměstnanost, 40
dočasné volné úvěrové prostředky, 23
dokonale konkurenční trh práce, 16
důchodová elasticita poptávky, 13
důchodová metoda, 35
Důchodový efekt, 12, 16
dumping, 30

E

ekonomicky aktivní obyvatelstvo, 38
ekonomicky neaktivní obyvatelstvo, 38
elasticita poptávky, 13
expanze, 36, 37, 39

F

frikční nezaměstnanost, 39

G

Giffenův paradox, 6

H

hospodářský cyklus, 36
hrubý domácí produkt, 33, 34, 35
hrubý národní produkt, 35
hyperinflace, 45

I

index cen výrobců, 44
index spotřebitelských cen, 43
indiferenční křivka, 9, 10
indiferenční mapa, 9, 10
indiferenční soubor, 9
inflace, 43
investice, 21

K

kapitál, 20, 21, 22, 23
kapitálové statky, 20, 22
Kardinalismus, 8
kartel, 30, 31
kartelová dohoda, 31
komoditní peníze, 51
komplement, 12, 14
konkurence, 14, 20, 25, 26, 28, 29, 30, 32, 46, 50
křížová elasticita poptávky, 14

L

lidský kapitál, 21, 52
linie rozpočtu, 10, 11
luxusní zboží, 13

M

méněcenné zboží, 13
měnová arbitráž, 55
mezní míra substituce ve spotřebě, 10
mezní náklady na faktor, 15
mezní užitek, 8, 16
minimální mzda, 19
míra inflace, 44, 47
míra nezaměstnanosti, 38
monopol, 27, 28
monopolistická konkurence, 32
monopolní síla, 25, 27
monopson, 20
multiplikace depozitních peněz, 53

N

nabídka práce, 16, 20
nabídková (nákladová) inflace, 44
náklady mrtvé váhy, 28
nedobrovolná nezaměstnanost, 40
nedokonalá konkurence (nedokonalé trhy), 25
nedokonale konkurenční trh práce, 18
nezaměstnanost, 38, 40, 42, 47
nezaměstnaný, 38
nezbytné zboží, 12

O

obligace, 21
odbory, 19
Okunův zákon, 40

oligopol, 30, 31
oligopol s dominantní firmou, 31
omezování konkurence, 28
ordinalismus, 9

P

parita kupních sil, 56
peněžní multiplikátor, 55
peněžní zůstatky, 52, 53
peníze, 45, 46, 49, 51, 52, 53, 55
Phillipsova křivka, 46
plná zaměstnanost, 39
politika zaměstnanosti, 40
poptávka, 6, 12, 14, 15, 17, 24, 26, 30, 39, 55, 56, 57
poptávková inflace, 44
povinné minimální rezervy, 52
přidaná hodnota, 34, 35
příjem z mezního produktu, 15
přirozená míra nezaměstnanosti, 39

R

recese, 36, 37, 39
registrovaná nezaměstnanost, 38
reklama, 25, 32
rovnováha na trhu práce, 17, 18

S

setrvačná inflace, 44
směna, 51
snobský efekt, 13
stagnace, 36

strukturální nezaměstnanost, 39
Substituční efekt, 12, 16
substitut, 12, 14, 27

T

teorie her, 30
trh kapitálových statků, 23
trh kapitálu, 20, 23
trh práce, 15, 18
trh výrobních faktorů, 15

U

úrok, 21, 23, 53
úroková míra, 23
Užitek, 7

V

Velká hospodářská krize, 49
výdajová metoda, 34
výrobní metoda, 34

Z

zákon jediné ceny, 56
zákon klesající mezní produktivity, 17
zákon klesající poptávky, 6
zákon klesajícího mezního užítku, 8
zaměstnaný, 38
zapůjčitelné fondy, 21
zpět zahnutá křivka individuální nabídky práce, 16

Redakční rada Edice texty k sociální práci:

Mgr. Karel Bauer; Mgr. Radka Janebová, Ph.D.; PhDr. Martin Smutek, Ph.D.;

Mgr. Zuzana Truhlářová, Ph.D.

Název: **Úvod do ekonomie**

Rok a místo vydání: 2014, Hradec Králové

Vydání: první

Náklad: 200

Vydalo nakladatelství Gaudeamus při Univerzitě Hradec Králové jako svou 1374. publikaci.

ISBN 978-80-7435-434-2